

## Høringsnotat

---

Lovavdelingen

Dato: 13. september 2021

Saksnr: 21/4989

Høringsfrist: 13. desember 2021

### **HØRING – ENDRINGER I STRAFFELOVEN OG SKADESERSTATNINGSLOVEN (SKJULT PERSONFORFØLGELSE MV.)**

#### **Innhold**

1	Hovedinnholdet i høringsnotatet.....	3
2	Bakgrunn .....	3
2.1	Høyesteretts dom 21. mars 2019 avdekker at «snikstalking» og skjult fotografering ikke er straffbart .....	3
2.2	Om lovarbeidet som ledet frem til straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder .....	5
3	Gjeldende rett .....	8
3.1	Personforfølgelse («stalking») .....	8
3.1.1	Generelt om vernet etter straffeloven § 266 om hensynsløs atferd og § 266 a om alvorlig personforfølgelse .....	8
3.1.2	Nærmere om Høyesteretts dom 21. mars 2019 (HR-2019-563-A).....	9
3.1.3	Andre aktuelle straffebud. Straffeloven § 298 om seksuelt krenkende atferd uten samtykke .....	11
3.1.4	Retten til oppreisningserstatning ved personforfølgelse.....	12
3.2	Særlig om krenkende fotografering mv. ....	12
4	Grunnloven og internasjonale forpliktelser.....	13
4.1	Vern mot personforfølgelse.....	13
4.2	Beskyttelse mot krenkende fotografering mv. ....	14
5	Nordisk rett.....	16
5.1	Svensk rett.....	16
5.1.1	Ulovlig personforfølgelse.....	16
5.1.2	Krenkende fotografering .....	17
5.2	Finsk rett .....	19
5.2.1	Ulovlig personforfølgelse.....	19
5.2.2	Uberettiget fotografering eller observasjon.....	20

5.3	Dansk rett .....	20
6	Forslag til kriminalisering av skjult personforfølgelse .....	21
6.1	Behovet for lovendringer .....	21
6.2	Valg av lovteknisk løsning .....	22
6.3	Utformingen av gjerningsbeskrivelsen i et nytt alminnelig straffebud om personforfølgelse .....	24
6.3.1	Innledning .....	24
6.3.2	De ulike forøvelsesmåtene .....	24
6.3.3	Bør det fortsatt være et vilkår at gjerningspersonen har begått gjentatte handlinger mot samme fornærmede? .....	25
6.3.4	Valg av avgrensningskriterium. Bør det fortsatt være et vilkår at handlingene er «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse»? .....	25
6.3.5	Strafferammer .....	27
6.4	Konkurrens .....	28
6.5	Oppreisning .....	28
7	Forslag til eget straffebud om hemmelig fotografering og filming på privat sted .....	29
7.1	Er det behov for et styrket strafferettslig vern mot krenkende fotografering? .....	29
7.2	Bør også skjult «kikking» være straffbart? .....	31
7.3	Valg av lovteknisk løsning .....	33
7.4	Utformingen av gjerningsbeskrivelsen .....	33
7.4.1	Utgangspunkter .....	33
7.4.2	De sentrale straffbarhetsvilkårene .....	34
7.4.3	Unntak for forsvarlig fotografering? .....	38
7.4.4	Skyldkravet .....	39
7.4.5	Forsøk og medvirkning .....	40
7.4.6	Strafferammer .....	40
7.5	Konkurrens .....	41
7.6	Oppreisning .....	41
8	Økonomiske og administrative konsekvenser .....	42
9	Lovforslag .....	42
9.1	Straffeloven .....	42
9.2	Skadeserstatningsloven .....	43

## 1 Hovedinnholdet i høringsnotatet

Justis- og beredskapsdepartementet foreslår i dette høringsnotatet å kriminalisere skjult personforfølgelse («snikstalking»). Videre foreslås lovendringer som skal styrke det strafferettslige vernet mot krenkende fotografering og filming.

Forslagene kan oppsummeres slik:

- Det foreslås å endre straffeloven § 266 a (alvorlig personforfølgelse) slik at den rammer alminnelige overtredelser av forbudet mot personforfølgelse. Det skal i motsetning til i dag ikke være et vilkår for straff at det ligger innenfor tiltaltes forsett at fornærmede skal oppfatte krenkelsen, eller at fornærmede rent faktisk oppdager hendelsen. Også skjult personforfølgelse («snikstalking») vil derfor medføre straff etter bestemmelsen.
- Det foreslås et nytt straffebed som rammer kvalifiserte eller alvorlige tilfeller av personforfølgelse, se forslaget til ny § 266 b (grov personforfølgelse). Ved avgjørelsen av om personforfølgelsen er grov, skal det særlig legges vekt på atferdens samlede omfang og varighet, og om atferden er egnet til å fremkalle alvorlig frykt for liv, helse eller sikkerhet.
- Straffeloven § 266 om hensynsløs atferd foreslås endret slik at personforfølgelse ikke lenger omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffebedet. For øvrig gjøres det ingen endringer i bestemmelsen. Det innebærer at det fortsatt skal være et vilkår for straff at det ligger innenfor tiltaltes forsett at fornærmede oppfatter krenkelsen, og at fornærmede rent faktisk oppdager den krenkende handlingen, se HR-2019-563-A avsnitt 22.
- Det foreslås endringer i skadeserstatningsloven § 3-3 som skal sikre at fornærmede får rett til oppreisningserstatning ved personforfølgelse, på samme måte som i dag.
- Det foreslås et nytt straffebed rettet mot den som i hemmelighet uberettiget fotograferer eller filmer noen som oppholder seg innendørs i en bolig, på et toalett, i en garderobe eller på annet sammenlignbart sted, se forslaget til ny § 269 (hemmelig fotografering).

## 2 Bakgrunn

### 2.1 Høyesteretts dom 21. mars 2019 avdekker at «snikstalking» og skjult fotografering ikke er straffbart

Høyesteretts dom 21. mars 2019 (HR-2019-563-A) gjaldt en mann som på kveldstid hadde kikket inn gjennom vinduer i ulike boliger, og i tre av tilfellene filmet eller fotografert unge kvinner inne i boligene. Lagmannsretten hadde i sin bevisbedømmelse lagt til grunn at gjerningspersonen ikke hadde forsett om at de fornærmede skulle oppfatte krenkelsene, blant annet fordi han hadde opptrådt svært forsiktig og forsøkt å unngå å bli oppdaget.

Etter å ha gjennomgått lovhistorien konkluderte Høyesterett med at det er et vilkår for straffansvar etter både straffeloven § 266 om hensynsløs atferd og § 266 a om alvorlig personforfølgelse at gjerningspersonen har slikt forsett. I dommen ble det

i tillegg uttalt at det er et objektivt vilkår for straff etter bestemmelsene at fornærmede faktisk blir kjent med den krenkende handlingen. På denne bakgrunn ble tiltalte frifunnet for postene i tiltalebeslutningen som gjaldt disse straffebudene.

Dommen fikk betydelig medieomtale og ble i slutten av mars 2019 gjenstand for et skriftlig spørsmål fra stortingsrepresentant Silje Hjemdal (FrP) til daværende justis- og innvandringsminister Jon Georg Dale (FrP), se Dokument nr. 15:1350 (2018–2019). Statsråden fremholdt at han hadde stor forståelse for at mange er av den oppfatning at denne typen kinking og snikfotografering er klanderverdig og bør være straffbart. Han ville derfor vurdere behovet for å endre straffeloven i lys av Høyesteretts dom. Se også Dokument nr. 15:1368 (2018–2019).

I brev 3. mai 2019 til Justis- og beredskapsdepartementet oversendte Riksadvokaten forslag til endringer i straffeloven §§ 266 og 266 a som var mottatt fra Trøndelag statsadvokatembeter. Lovforslagene var utarbeidet av statsadvokaten som aktorente saken for Høyesterett. Riksadvokaten uttaler i brevet blant annet følgende:

«Riksadvokaten legger til grunn som en alminnelig oppfatning at det er en lite ønsket atferd å foreta planlagt, skjult kinking og/eller fotografering inn i andres leiligheter/private sfære selv om dette ikke oppdages/oppfattes av den fornærmede – særlig når handlingen fremstår som seksuelt motivert. Denne type handlinger vil også kunne legge til rette for uønsket bildespredning i etterkant.

Statsadvokaten foreslår at straffeloven §§ 266 og 266 a endres. Det vises til brev derfra av 27. mars d.å. for begrunnelse og konkretisert forslag til endret lovtekst. Eventuelle utilsiktede virkninger av å endre de nevnte straffebestemmelsene som foreslått kan være krevende å vurdere uten en bredere høring.

En alternativ tilnærming, etter riksadvokatens oppfatning, er å utforme en egen straffebestemmelse, eller en tilføyelse i form av et nytt ledd til eksisterende bestemmelser, som rettes mot planlagt og skjult kinking og fotografering og hvor det ikke er et vilkår for straffbarhet at handlingen oppfattes/registreres av fornærmede når den foregår eller at vedkommende kan identifiseres. Ved en slik tilnærming vil en unngå å endre to gjeldende straffebestemmelser som, etter hva en kjenner til, fungerer hensiktsmessig i andre sammenhenger.»

Riksadvokaten advarte i brevet mot at eventuelle lovendringer ble innført på grunnlag av en hasteprosess uten ordinær høring, selv om saken hadde vakt stort engasjement. Riksadvokaten pekte i den forbindelse på at en ny straffebestemmelse reiste enkelte vanskelige avgrensninger, for eksempel knyttet til mediens behov for å kunne fotografere eller filme i det skjulte. Disse spørsmålene burde etter Riksadvokatens syn vurderes grundig.

I januar 2020 uttalte justis- og beredskapsminister Monica Mæland (H) som svar på et skriftlig spørsmål fra stortingsrepresentant Per-Willy Amundsen (FrP) at departementet tok sikte på å sende et forslag til lovendringer på høring så snart spørsmålene var tilstrekkelig utredet, se Dokument nr. 15:802 (2019–2020). Statsråden bekreftet at innspillene fra Riksadvokaten og Trøndelag statsadvokatembeter var mottatt.

## 2.2 Om lovarbeidet som ledet frem til straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder

I avgjørelsen inntatt i HR-2019-563-A avsnitt 16 og 17, jf. punkt 2.1 foran, viser Høyesterett til et pågående lovgivningsarbeid i Justis- og beredskapsdepartementet «som kan få betydning for straffbarheten av handlinger av den art som foreligger i denne saken». Siden det nevnte lovarbeidet ble avsluttet våren 2021, gis en kort redegjørelse for prosessen og hva som ble utfallet.

Departementet sendte 26. juni 2018 ut et høringsnotat om endringer i straffeloven knyttet til befatning med bilder som er særlig egnet til å krenke privatlivets fred. Bakgrunnen var at spredning av seksualiserte og andre krenkende bilder uten samtykke ble ansett som et økende samfunnsproblem som kunne få alvorlige og langvarige konsekvenser for den som rammes. Eksisterende straffebestemmelser var ikke utformet spesielt med sikte på å beskytte mot spredning av slikt materiale, og var derfor begrenset av hensyn som ikke nødvendigvis burde være avgjørende for straffbarheten. Etter departementets syn var det nødvendig med lovendringer for å gi et helhetlig vern mot denne typen handlinger.

En av løsningene som departementet vurderte i høringsnotatet, var å utvide straffeloven § 266 til å ramme hensynsløs atferd som «volder fare» for krenkelse av en annens fred, slik at det ikke lenger skulle være et vilkår for straff etter bestemmelsen at gjerningspersonens forsett omfatter at fornærmede oppfatter krenkelsen, se høringsnotatet punkt 4.2.2. Dette ville langt på vei bidra til å tette de hullene som eksisterte i dagens lovgivning. Det ble imidlertid ansett som en ulempe at endringen ville utvide straffansvaret til flere situasjoner enn spredning av privatlivskrenkende bilder, noe det var usikkert om det var behov for.<sup>1</sup> Videre antok departementet at den pedagogiske virkningen av en slik lovendring ville være begrenset.

På denne bakgrunn mente departementet at det var en bedre løsning å gi et nytt og spesialisert straffebud rettet mot deling av krenkende bilder. Høringen viste bred støtte til innføringen av et slikt straffebud, se Prop. 159 L (2020–2021) Endringer i straffeloven mv. (deling av krenkende bilder mv.) kapittel 7 side 24–25. Forslaget til ny straffebestemmelse ble vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. juli 2021, jf. lov 11. juni 2021 nr. 74.

Straffebudet lyder slik:

«§ 267 a *Deling av krenkende bilder mv.*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som uberettiget gjør tilgjengelig for en annen bilde, film eller lydopptak av krenkende eller åpenbart privat karakter, for eksempel av noens seksualliv eller intime kroppsdeler, noen som utsettes for vold eller andre ydmykelser, eller noen som befinner seg i en svært sårbar eller utsatt situasjon.

Grovt uaktsom overtredelse straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder.»

At lyd- eller bildematerialet må være av krenkende eller åpenbart privat karakter, er ment å markere at det ikke stilles krav om at fornærmede rent faktisk krenkes av

---

<sup>1</sup> Dersom den nevnte endringen i straffeloven § 266 hadde blitt gjennomført, ville det trolig ført til en kriminalisering av en rekke av (de skjulte) forfølgelseshandlingene som var tema i HR-2019-563-A. Betydningen av dette er ikke drøftet av departementet i høringsnotatet eller den påfølgende proposisjonen.

handlingen, eller om at dette omfattes av gjerningspersonens forsett. Det vises til Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 12 side 50.

Straffebudet er avgrenset til å ramme uberettiget *deling* av privatlivskrenkende materiale, jf. formuleringen «gjør tilgjengelig for en annen».

Gjerningsbeskrivelsen er dermed snevrere enn forslaget som var inntatt i høringsnotatet, som også rammet *fremstilling* (fotografering, filming og lydopptak) av slikt materiale.<sup>2</sup> Behovet for å ramme slike handlinger ble begrunnet med at det neppe er noen grunn til at det skal være tillatt å ta bilder av noen i en seksuell eller annen krenkende situasjon uten samtykke, selv om dette måtte skje i skjul. Det ble også vist til at selve fremstillingen er en forutsetning for, og skaper en risiko for, at materialet senere kan spres, se høringsnotatet punkt 4.7.2.

Etter en samlet vurdering kom likevel departementet i lovproposisjonen til at fremstilling *ikke* burde rammes av straffebudet, se Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.6.1.3 side 37–38. Siden diskusjonen har relevans for spørsmålet om det strafferettslige vernet mot krenkende fotografering og filming bør styrkes, se kapittel 7 nedenfor, er det grunn til å sitere drøftelsen i sin helhet her:

«Som fremholdt i høringsnotatet vil fremstilling av privatlivskrenkende bilder være en forutsetning for, og skape en risiko for, at bildene senere kan spres. Det er imidlertid selve delingen av materialet som direkte fører til negative konsekvenser for den avbildede, og som det derfor er særlig viktig å bekjempe gjennom en tydelig og fullt ut dekkende straffebestemmelse. Departementet viser i den forbindelse til at Stortingets anmodningsvedtak kun er knyttet opp mot selve delingen eller offentliggjøringen av privatlivskrenkende bilder. Det er også grunn til å nevne at de sammenlignbare straffebudene i Sverige og Danmark er avgrenset til å gjelde deling eller spredning [...].

Svært mange eier i dag mobiltelefon med kamerafunksjon, og det å ta bilder og filmer i ulike situasjoner har blitt dagligdags for mange. Forslaget til nytt straffebud er ment å ramme et nokså bredt spekter av privatlivskrenkende bilder, filmer og lydopptak [...] Sammenholdt med forslaget om at straffansvaret ikke skal være avhengig av at gjerningspersonen har forsett om å krenke fornærmede, eller av at fornærmede faktisk oppfatter krenkelsen, vil et straffebud som også rammer fremstilling, kunne bli urimelig vidtgående og få utilsiktede konsekvenser. Som påpekt av blant annet Kripas kan det dessuten skape en uklar grensedragnings mot fotografering og opptak som kan ha gode grunner for seg, for eksempel fotografering eller filming av potensielle straffbare handlinger eller ulykkeshendelser.

Departementet viser til at integritetskrenkende filming og fotografering allerede i dag kan rammes av straffeloven § 266 dersom fornærmede oppfatter krenkelsen og dette dekkes av gjerningspersonens forsett. Som påpekt i høringsnotatet vil derfor forslaget om å innta fremstilling som et eget handlingsalternativ i ny § 267 a først og fremst innebære en utvidelse av straffansvaret til også å gjelde bilder og opptak tatt i skjul.

Departementet ser at det i enkelte sammenhenger kan være behov for et strafferettslig vern også mot skjult filming eller fotografering. Dette gjelder for eksempel fotografering eller filming som har karakter av overvåking, slik som fotografering av noen som oppholder seg i sitt private hjem, eller skjult fotografering i andre private sammenhenger, for eksempel i en garderobe, på et toalett eller et treningssenter. Etter departementets syn er imidlertid slik skjult fotografering et annet fenomen enn selve spredningen, noe som kan tale imot en felles strafferettslig regulering av slike handlinger. Til sammenligning

---

<sup>2</sup> Forslaget til nytt særskilt straffebud i høringsnotatet rammet også «anskaffelse» av privatlivskrenkende lyd- eller bildemateriale, men departementet fant at heller ikke denne forøvelsesmåten burde inntas i gjerningsbeskrivelsen, se begrunnelsen i Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.6.2 side 38–40.

har både Sverige og Danmark en særskilt strafferettslig regulering av visse former for uberettiget fotografering, se henholdsvis brottsbalken 4 kap. 6 a § og straffeloven § 264 a.

Skjult fotografering og filming har dessuten flere likhetstrekk med andre former for privatlivskrenkelses som ikke oppfattes av fornærmede, for eksempel seksuelt motivert 'kikking' inn i private hjem, se til illustrasjon Høyesteretts dom HR-2019-563-A omtalt i punkt 3.2. Etter departementets syn er det derfor naturlig at spørsmålet om et styrket strafferettslig vern mot skjult fotografering vurderes i sammenheng med slike beslektede problemstillinger.

Det er mye som kan tyde på at spredningsfaren er særlig fremtredende når det gjelder seksualiserte bilder og filmopptak. Slikt materiale vil dessuten ofte være av en karakter som gjør det særlig belastende for den avbildede å få kjennskap til at bildene eksisterer og potensielt kan spres. Departementet deler derfor Kripos' syn om at fremstilling av seksualiserte bilder kan stå i en særstilling, og at det kan tenkes å være behov for at også voksne gis et strafferettslig vern mot fremstilling av slikt materiale – uavhengig av om fremstillingen skjer i skjul. Etter departementets syn kan det være grunn til å se nærmere på behovet for et slikt styrket vern som ledd i en helhetlig gjennomgåelse av straffelovens kapittel om seksuallovbrudd.

Departementet har merket seg innspillene fra presseorganisasjonene om forslagens uheldige konsekvenser for pressens arbeidsmetoder. De betenkelighetene som presseorganisasjonene trekker frem i sine høringsuttalelser, vil ikke i samme grad gjøre seg gjeldende når departementet ikke går inn for at fremstilling skal omfattes av straffebudet.»

Som nevnt i sitatet kan visse former for fotografering og filming i dag rammes av både straffeloven § 266 om hensynsløs atferd og § 266 a om alvorlig personforfølgelse, forutsatt at fornærmede oppfatter krenkelsen og dette dekkes av gjerningspersonens forsett, se også punkt 3.2 nedenfor. Straffebudene rammer på den annen side ikke hemmelig fotografering og filming.

Departementet fastholder i dette høringsnotatet at det kan være behov for et styrket strafferettslig vern mot visse former for skjult fotografering og filming. Spørsmålet om det bør innføres et særskilt straffebud om uberettiget fotografering på samme måte som i Sverige, Finland og Danmark, skal drøftes nærmere i kapittel 7.

Det kan i tillegg tenkes at hemmelig fotografering og filming inngår som ledd i en *personforfølgelse*, altså at det begås gjentatte handlinger som samlet innebærer en alvorlig krenkelse av den fornærmede. Departementet antar at slike handlinger bør være straffbare i samme utstrekning som andre former for «snikstalking», slik som skjult kikking eller overvåking. Spørsmålet om skjult personforfølgelse bør være straffbart, skal behandles i kapittel 6.

Spørsmålet om det er behov for at også voksne gis et strafferettslig vern mot fremstilling av *seksualisert materiale*, står som nevnt i en særstilling (barn har allerede et slikt vern i medhold av straffeloven § 311). Dette spørsmålet vil i første omgang bli utredet av Straffelovrådet, som våren 2021 fikk i oppdrag å foreta en helhetlig gjennomgåelse av straffelovens bestemmelser om seksuelle krenkelses. Straffelovrådet skal avgi sin utredning innen 15. desember 2022.

## 3 Gjeldende rett

### 3.1 Personforfølgelse («stalking»)

#### 3.1.1 Generelt om vernet etter straffeloven § 266 om hensynsløs atferd og § 266 a om alvorlig personforfølgelse

Personforfølgelse («stalking») rammes i dag av straffeloven § 266 om hensynsløs atferd. Bestemmelsen lyder slik:

«Den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd forfølger en person eller på annen måte krenker en annens fred, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.»

Frem til 2016 var bestemmelsen kun rettet mot den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd «krenker en annens fred». Bestemmelsen innebar en direkte videreføring av straffeloven 1902 § 390 a, se Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) punkt 16.5 side 424. Ved lov 17. juni 2016 nr. 53 ble formuleringen «krenker en annens fred» erstattet med «forfølger en person eller på annen måte krenker en annens fred». Samtidig ble straffeloven § 266 a om alvorlig personforfølgelse tilføyd. Straffeloven § 266 a lyder:

«Den som gjentatte ganger truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen på en måte som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse, straffes med fengsel inntil 4 år.»

Lovendringene i 2016 ble gjennomført for å styrke det strafferettslige vernet mot «stalking», se Prop. 42 L (2015–2016) Endringer i straffeloven og straffeprosessloven (personforfølgelse, forberedelse til tvangsekteskap mv.) punkt 1 side 5. I proposisjonen punkt 3.1 side 9 er fenomenet «stalking» beskrevet slik:

«Mange ulike handlinger kan inngå i atferd som beskrives som ‘stalking’. Fellestrekket ved handlingene er at de innebærer gjentatt oppmerksomhet rettet mot en person som ikke ønsker denne oppmerksomheten. I Kjersti Naruds bok ‘Vold mot kvinner’ (2014) vises det til at ‘stalking’ kan defineres slik: ‘En partskonstellasjon der en person utsetter en annen for gjentatt, uønsket påtrengende atferd og kommunikasjon.’ ‘Personforfølgelse’ vil i det følgende bli brukt som norsk begrep for ‘stalking’.»

Bakgrunnen for lovarbeidet var blant annet artikkel 34 i Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen), som forplikter konvensjonspartene til å kriminalisere gjentatt truende atferd mot en annen person som fører til at personen frykter for sin sikkerhet. I proposisjonen la departementet til grunn at konvensjonsforpliktelsen var oppfylt også etter gjeldende rett. Departementet mente likevel at lovendringene ville bidra til å styrke det strafferettslige vernet mot personforfølgelse, noe som var i tråd med konvensjonens formål, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15.

Endringen i straffeloven § 266 var av rent språklig karakter og hadde som formål å tydeliggjøre at også personforfølgelse rammes av bestemmelsen, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15. Tilføyelsen av straffeloven § 266 a var ment å ytterligere understreke de alvorlige konsekvensene personforfølgelse kan ha.

Straffeloven § 266 a retter seg mot den som «gjentatte ganger truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen». Bestemmelsen stiller krav om at forfølgelsen skjer på en måte som er



«egnet til å fremkalle frykt eller engstelse». I Prop. 42 L (2015–2016) punkt 8.2 side 24 er det nærmere innholdet i bestemmelsen beskrevet slik:

«Paragraf 266 a rammer en rekke ulike handlinger. Handlingene kan hver for seg være straffbare, eller det kan dreie seg om handlinger som i seg selv ikke er straffbare, men som i kraft av omfang, antall og intensitet til sammen utgjør straffbar personforfølgelse. Dette kan for eksempel være iakttagelse, å følge etter en person, oppsøke en person på bopel eller gjentatte telefonoppringninger.

For at forfølgelsen skal kunne straffes etter bestemmelsen, må den være egnet til å fremkalle frykt eller engstelse. Etter artikkel 34 i Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner kan det fremstå som at det er krav at fornærmede faktisk har følt frykt. Dette er ikke et vilkår etter bestemmelsen her. For å vurdere om kravet til frykt eller engstelse er oppfylt, må det ses hen til situasjonen som helhet. Det er ikke et vilkår at gjerningspersonen tidligere har skadet fornærmede eller andre. Forfølgelsen kan være egnet til å skape frykt eller engstelse selv om gjerningspersonen ikke tidligere har skadet noen. Dette kan skyldes at forfølgelsen er intens, at det blir klart at tiltalte kjenner til fornærmedes adresse eller familieforhold, eller at det fremsettes konkrete trusler.»

I proposisjonen er det uttrykkelig presisert at straffeloven §§ 266 og 266 a rammer samme forhold med hensyn til personforfølgelse, og at det derfor er anledning til å omsubsumere mellom de to bestemmelsene. Bakgrunnen for at gjerningsbeskrivelsen i § 266 ikke ble utformet på tilsvarende måte som § 266 a, var at bestemmelsen også rammer en rekke andre handlinger enn personforfølgelse, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7 side 15.

### **3.1.2 Nærmere om Høyesteretts dom 21. mars 2019 (HR-2019-563-A)**

I dom 21. mars 2019 (HR-2019-563-A) tok Høyesterett som nevnt stilling til om straffeloven §§ 266 og 266 a også rammer gjentatt kikkning og overvåking som foregår i det skjulte («snikstalking»). Saken gjaldt en tidligere forvaringsdømt mann som var tiltalt for en rekke tilfeller av kikkning inn gjennom vinduer i leiligheter og hybler bebodd av unge kvinner. I dommen er saksforholdet beskrevet slik (avsnitt 3–5):

«Aktiviteten foregikk vanligvis på sen kveldstid. Ved mange av tilfellene oppsøkte han [---] studentby, der det er et stort antall studentboliger. Han beveget seg da rundt på området og kikket inn i ulike boliger gjennom vinduene – ofte slik at han gjentatte ganger kom tilbake til samme bolig. I mange tilfeller var gardiner eller persiener trukket for, slik at kikkningen skjedde gjennom gliper i gardinene eller persiennene. [...]

Det følger av tiltalen, og er senere funnet bevist av tingretten og lagmannsretten, at A ved ett tilfelle filmet en kvinne som kun var iført truse. I tillegg filmet han og tok bilder av to andre kvinner, som begge var fullt påkledd.»

Lagmannsretten hadde i sin bevisbedømmelse lagt til grunn at tiltalte ikke hadde forsett om at de fornærmede skulle oppfatte de krenkende handlingene. Etter lagmannsrettens syn ga blant annet filmopptak fra hendelsene og vitneobservasjoner et klart inntrykk av at tiltalte opptrådte svært forsiktig og forsøkte å unngå bli sett. Spørsmålet Høyesterett skulle ta stilling til, var om straffeloven §§ 266 og 266 a krever at gjerningspersonen har slikt forsett.

Høyesterett fant det klart at straffeloven 1902 § 390 a og straffeloven 2005 § 266, slik bestemmelsen lød før lovendringen i 2016, krevde at det ligger innenfor gjerningspersonens forsett at fornærmede skal oppfatte krenkelsen (avsnitt 22). Dermed måtte det også være et objektivt vilkår for straff at fornærmede faktisk

blir kjent med de krenkende handlingene. Bakgrunnen for dette standpunktet var blant annet følgende uttalelse i forarbeidene til straffeloven 1902 § 390 a, se Ot.prp. nr. 41 (1954) side 23, der det heter:

«For det annet fører kravet om at handlingen skal være en krenkelse av en annens fred til at straffebudet bare kan anvendes når det ligger innenfor gjerningsmannens forsett at fornærmede skal oppfatte krenkelsen. Hensynsløs adferd som man ikke regner med skal bli oppfattet av den det går ut over, faller utenfor. Eksempel: En person følger etter en vanføre og etterligner hans halting for å forlyste omgivelsene, men tror ikke at den vanføre skal oppdage det. Som andre eksempler kan nevnes utspøying av andres privatliv, især i seksuelt øyemed ('kikking'), avlytting av andres telefonsamtaler... Det kan nok også her være behov for strafferettslig vern, men krenkelsene er av en annen art enn dem utkastet tar sikte på.»

Høyesterett fant ikke holdepunkter for at det hadde vært meningen å gå bort fra denne rettsstilstanden i forbindelse med lovendringen i 2016, se dommens avsnitt 28. Tvert imot ble det understreket i forarbeidene at endringen i § 266 var av rent språklig karakter. På denne bakgrunn kom Høyesterett til at det fremdeles var et vilkår etter § 266 at gjerningspersonen har forsett om å krenke fornærmede, og at fornærmede rent faktisk blir kjent med handlingene som utgjør krenkelsen. Når lagmannsrettens bevisbedømmelse gikk ut på at tiltalte ikke hadde slikt forsett, kunne han ikke dømmes for overtredelse av § 266.

Lagmannsretten hadde i sin avgjørelse i stedet funnet grunnlag for å dømme tiltalte for overtredelse av straffeloven § 266 a om alvorlig personforfølgelse. Høyesterett var ikke enig i lagmannsrettens lovforståelse på dette punkt. I avsnitt 32–33 uttaler førstvoterende følgende:

«I motsetning til det lagmannsretten har bygget på, er det etter mitt syn også en del av det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven § 266 a at fornærmede blir kjent med de handlingene som utgjør krenkelsen. Det er da samtidig et vilkår for domfellelse at slik kunnskap hos fornærmede ligger innenfor gjerningsmannens forsett.

Etter mitt syn følger dette allerede av en naturlig forståelse av ordlyden i § 266 a. Det som rammes, er forfølgelse som er 'egnet til å fremkalle frykt eller engstelse'. Dersom fornærmede, i samsvar med det som er gjerningsmannens siktemål, ikke oppfatter at han eller hun blir utsatt for en krenkelse, er det etter mitt syn ikke naturlig å si at gjerningsmannens handlinger er egnet til å fremkalle frykt.

En slik forståelse er i samsvar med det jeg allerede har sitert fra lovproposisjonen om at det var forutsatt å skulle være en nær sammenheng mellom bestemmelsene, ved at § 266 a rammer grovere tilfeller av personforfølgelse som også omfattes av § 266. Forarbeidene gir ikke noen holdepunkter for at straffeloven § 266 a i denne sammenheng skal forstås annerledes enn § 266.

Formålet med lovendringene i 2016 var å kunne straffe 'stalking'. Slik dette begrepet er beskrevet i proposisjonen, omfatter det gjentatte kontakthandlinger overfor en person som ikke ønsker kontakt, og som oppfatter handlingene som skremmende. Det er dermed ingen holdepunkter for at det var meningen at man i større grad enn tidligere skulle ramme forhold der gjerningsmannens siktemål er at den som utsettes for handlingene, ikke skal bli kjent med disse.»

På bakgrunn av denne drøftelsen kom Høyesterett til at tiltalte heller ikke kunne dømmes for overtredelse av straffeloven § 266 a om alvorlig personforfølgelse. Tiltalte ble etter dette frifunnet for postene i tiltalebeslutningen som gjaldt overtredelser av straffeloven §§ 266 og 266 a.

### 3.1.3 Andre aktuelle straffebud. Straffeloven § 298 om seksuelt krenkende atferd uten samtykke

Seksuelt motivert «kikking» som ikke oppdages av fornærmede kan etter omstendighetene rammes av straffeloven § 298. Bestemmelsen retter seg mot seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som er utøvd enten på offentlig sted (bokstav a) eller i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket i det (bokstav b). For seksuelt motivert kikking er bokstav b det aktuelle alternativet.

Rekkevidden av straffeloven § 298 bokstav b var også et tema for Høyesterett i avgjørelsen HR-2019-563-A. Under henvisning til tidligere rettspraksis uttalte førstvoterende følgende om innholdet i bestemmelsen (avsnitt 42):

«Det er på det rene at seksuelt motivert kikking kan rammes, se Rt-1995-1983 og Rt-2003-1382 avsnitt 19 og 20. Samtidig er det klart at seksuell motivasjon for en handling ikke i seg er tilstrekkelig for domfellelse. Avgjørelsen i Rt-2003-1382 gjaldt en person som kikket inn gjennom et vindu i et hus der beboerne så på en erotisk/pornografisk film på TV. Både flertallet, som stemte for frifinnelse, og mindretallet, som stemte for domfellelse, fremhevet at det avgjørende var om handlingen var 'seksuelt krenkende' overfor personene i huset.»

I saken som var oppe for Høyesterett hadde gjerningspersonen ved ett tilfelle filmet en ung kvinne som kun var iført truse. Høyesterett mente at dette forholdet var omfattet av straffeloven § 298 bokstav b, se dommens avsnitt 46, der førstvoterende uttaler:

«A har altså i skjul tatt et filmopptak med varighet i 2 ½ minutt som hele tiden fokuserer på en kvinne med bar overkropp, bare iført truse. Etter mitt syn er dette en seksuelt krenkende handling overfor kvinnen. Nakenheten sett i sammenheng med gjerningsmannens motiv må her være tilstrekkelig, selv om det for kvinnen ikke forelå noen situasjon med seksuell tilknytning.»

Høyesterett fant derimot at skjult filming og fotografering av fullt påkledd kvinner, i en situasjon uten noen seksuell tilknytning, ikke rammes av § 298 bokstav b. Gjerningspersonen ble derfor frifunnet for posten i tiltalebeslutningen som gjaldt dette forholdet. Førstvoterende begrunner dette slik (avsnitt 51):

«Etter mitt syn ligger disse handlingene utenfor det som rammes av straffeloven § 298. Selv om den skjulte filmingen og fotograferingen utvilsomt innebærer en krenkelse av kvinnenes privatliv, kan jeg ikke se at det er tale om noen seksuell krenkelse. Som det er understreket i det jeg har sitert fra Rt-2010-466, kan ikke enhver upassende og uønsket handling med et visst seksuelt tilsnitt rammes av denne bestemmelsen. Kvinnene er som nevnt fullt påkledd. At de er fotografert liggende, kan etter mitt syn ikke ha betydning så lenge situasjonen som sådan ikke har noen seksuell tilknytning. Jeg bemerker at selv om lagmannsretten har vurdert det slik at bildene og filmene har fokus på kroppen, viser de i utgangspunktet kvinnene i helfigur.»

Høyesterett kom til at heller ikke kikking fra en alminnelig gangvei inn i en leilighet hvor det befant seg en kvinne kun iført t-skjorte og truse, var omfattet av straffeloven § 298 bokstav b, se avsnitt 53. Gjerningspersonen ble derfor også frifunnet for dette forholdet.

Straffeloven § 298 bokstav b gir etter dette et visst vern mot skjult kikking og hemmelig fotografering. Vernet er likevel begrenset til tilfeller hvor handlingen er *seksuelt krenkende* overfor fornærmede. Som avgjørelsen i HR-2019-563-A illustrerer, er det ikke i seg selv tilstrekkelig at handlingen har et visst seksuelt tilsnitt eller er seksuelt motivert.

### 3.1.4 Retten til oppreisningserstatning ved personforfølgelse

Det følger av skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav a at den som forsettlig eller grovt uaktsomt har voldt «skade» på en person, kan pålegges å betale skadelidte oppreisningserstatning. Det samme gjelder etter bokstav b for den som har «tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3». Skadeserstatningsloven § 3-3 inneholder en oppregning av en rekke bestemmelser i straffeloven. Straffeloven § 266 om hensynsløs atferd er uttrykkelig nevnt i denne oppregningen, men ikke § 266 a om alvorlig personforfølgelse.

I saken omhandlet i HR-2019-563-A hadde lagmannsretten lagt til grunn at overtredelser av straffeloven § 266 a ikke gir rett til oppreisningserstatning, fordi bestemmelsen ikke er inntatt i oppregningen i skadeserstatningsloven § 3-3. Høyesterett delte ikke lagmannsrettens syn på dette spørsmålet, se dommens avsnitt 61–62, der førstvoterende uttalte:

«Etter mitt syn har lagmannsretten ikke tatt det riktige utgangspunktet ved utelukkende å konstatere at straffeloven § 266 a ikke er med i oppregningen i skadeserstatningsloven § 3-3. Selv om man ikke fant grunnlag for å domfelle etter § 266, burde det vært vurdert om det overfor de fornærmede forelå en krenkelse som omfattes av det objektive gjerningsinnholdet i denne bestemmelsen.

Som jeg har fremhevet, rammer § 266 a grovere tilfeller av personforfølgelse som også rammes av § 266. Det innebærer at vilkårene for oppreisning i skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav b, jf. § 3-3, også vil være oppfylt ved domfellelse etter § 266 a.»

I den aktuelle saken ble tiltalte likevel frifunnet for kravene om oppreisningserstatning, fordi Høyesterett ikke fant grunnlag for domfellelse verken etter straffeloven §§ 266 eller 266 a, se punkt 3.1.2 foran.

### 3.2 Særlig om krenkende fotografering mv.

Straffeloven inneholder i dag ikke et eget straffebed rettet mot krenkende fotografering eller filming. Det finnes imidlertid flere straffebestemmelser som kan fange opp visse former for krenkende fotografering.

Straffeloven § 266 om hensynsløs atferd kan i prinsippet ramme visse former for fotografering som skjer åpent, forutsatt at fotograferingen utgjør en fredskrenkelse som er kvalifisert klanderverdig, se Rt. 2014 side 669 avsnitt 17, HR-2019-1468-U avsnitt 27 og Prop. 159 L (2020–2021) punkt 3.2 side 9–10.<sup>3</sup> Gjentatte tilfeller av krenkende fotografering kan også inngå som ledd i en straffbar personforfølgelse etter §§ 266 eller 266 a, forutsatt at fornærmede oppfatter fotograferingen og dette omfattes av gjerningspersonens forsett, se punkt 3.1.1 og 3.1.2 foran. Videre kan enkelte tilfeller av krenkende fotografering rammes av straffeloven § 298 bokstav b, se punkt 3.1.3. Denne bestemmelsen krever ikke at fotograferingen skjer åpent,

---

<sup>3</sup> Motsatt Magnus Matningsdal, Straffeloven 2005 Kommentartutgave, Juridika, revidert per 1. januar 2021, § 266 punkt 3: «Integritetskrenkende filming og fotografering kan etter omstendighetene subsumeres under § 267 som krenkelse av privatlivets fred. Det synes derfor lite naturlig også å anvende § 266 på et slikt tilfelle. Motsatt Mæland i Bratholm/Matningsdal III s. 229.» Departementet vil her peke på at straffeloven § 267 stiller krav om en «offentlig meddelelse», slik at selve fotograferingen eller filmingen ikke rammes. Se redegjørelsen i Prop. 159 L (2020–2021) punkt 3.3 side 10–11 med videre henvisninger. Det samme fremgår for øvrig av Matningsdals kommentar til straffeloven § 267 punkt 3, revidert per 1. januar 2021, hvor han i tillegg gir uttrykk for at fotografering i private situasjoner etter omstendighetene kan omfattes av § 266 om hensynsløs atferd.

men forutsetter at handlingen er seksuelt krenkende overfor fornærmede. Det kan også nevnes at domstoloven § 131 a oppstiller et forbud mot å fotografere siktede eller domfelte personer i enkelte sammenhenger, med mindre det foreligger samtykke til fotograferingen.

Straffeloven § 205 om krenkelse av retten til privat kommunikasjon omfatter den som «ved bruk av teknisk hjelpemiddel hemmelig avlytter eller gjør hemmelig opptak av telefonsamtale eller annen kommunikasjon mellom andre, eller av forhandlinger i lukket møte som han ikke selv deltar i, eller som han uberettiget har skaffet seg tilgang til», jf. bokstav a. Selv om bestemmelsen først og fremst retter seg mot lydopptak, vil den også kunne ramme bildeopptak i den grad bildeopptaket i kombinasjon med lydopptaket kan anses som «kommunikasjon», se Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 54 og 404.

Dersom krenkende bilder eller filmopptak *videreformidles* til andre uten samtykke, kan selve videreformidlingen rammes av straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder, se Prop. 159 L (2020–2021) og omtalen av denne bestemmelsen i punkt 2.2 foran. Videre fastsetter åndsverkloven § 104 at et fotografisk bilde av en person som hovedregel ikke kan gjengis eller vises offentlig uten samtykke fra den avbildede. Overtredelse av åndsverkloven § 104 kan straffes med bot eller fengsel inntil 1 år, jf. åndsverkloven § 79 første ledd.

## **4 Grunnloven og internasjonale forpliktelser**

### **4.1 Vern mot personforfølgelse**

En utilstrekkelig rettslig beskyttelse mot personforfølgelse kan etter forholdene være i strid med Grunnloven, den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP), se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.3 side 9–10:

«Manglende tiltak mot personforfølgelse kan rammes av Grunnloven § 102 og Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. Det samme gjelder Grunnloven § 93 og EMK artikkel 3 om forbud mot tortur. I avgjørelsen inntatt i Rt-2013-588 ble staten dømt for ikke å ha oppfylt sin plikt etter EMK til å sikre en kvinne mot forfølgelse fra en mann hun hadde hatt et kortvarig forhold til. Høyesterett uttalte blant annet følgende i avsnitt 34 og 41:

‘Retten til privatliv etter EMK artikkel 8 omfatter blant annet den fysiske og psykiske integritet og retten til å være i fred fra uønsket oppmerksomhet fra andre.’ (...) ‘EMK artikkel 1 pålegger konvensjonstaten å sikre konvensjonens rettigheter for alle innenfor statens jurisdiksjon. Dette innebærer blant annet at staten har en plikt til, etter forholdene, å ta aktive skritt for å hindre at private krenker hverandre – konvensjonen har i denne forstand også horisontal virkning’.»

I proposisjonen drøfter ikke departementet om Grunnloven, EMK eller SP forplikter Norge til å oppstille et vern også mot skjult personforfølgelse. Departementet forfølger ikke problemstillingen nærmere her, men antar at det er en rimelig mulighet for at Norge er forpliktet til å ha en lovregulering som oppstiller et tilstrekkelig effektivt vern mot denne typen krenkelser. Se for øvrig omtalen av Den europeiske menneskerettsdomstolens (EMD) dom Söderman mot Sverige (storkammeravgjørelse 12. november 2013) i punkt 4.2 nedenfor.

Som nevnt i punkt 3.1.1 forplikter Istanbul-konvensjonen artikkel 34 partene til å kriminalisere gjentatt truende atferd mot en annen person som fører til at personen frykter for sin sikkerhet. I Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.3 side 9–10 er det redegjort for det nærmere innholdet i denne konvensjonsforpliktelsen. Etter ordlyden i artikkel 34 er det et krav om at fornærmede *faktisk* har følt frykt. Dette inntrykket styrkes av den forklarende rapporten til konvensjonsbestemmelsen, som er gjengitt i Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.3 side 10 (se også punkt 8.2 side 24). I lys av dette er det nærliggende å anta at konvensjonen ikke krever at skjult personforfølgelse kriminaliseres.

## 4.2 Beskyttelse mot krenkende fotografering mv.

EMK artikkel 8 nr. 1 innebærer rett til selvbestemmelse i private forhold og rett til å være i fred. Dette inkluderer beskyttelse mot å bli fotografert eller filmet i private sammenhenger, se EMDs storkammerdom Von Hannover mot Tyskland (nr. 2) avsnitt 95–98.

Retten til respekt for privatlivet er ikke absolutt og kan etter artikkel 8 nr. 2 undergis nødvendige begrensninger fastsatt i lov, blant annet for å verne andres rettigheter. En av de mest aktuelle rettighetene i denne sammenheng er EMK artikkel 10 om ytringsfrihet. Ved vurderingen av om visse former for krenkende fotografering og filming bør gjøres ulovlig, må altså vernet av privatlivets fred og ytringsfriheten veies mot hverandre. Departementet vil nedenfor komme tilbake til hvilke kriterier som er relevante ved denne avveiningen.

Bestemmelsen i EMK artikkel 8 innebærer at staten selv må avholde seg fra å foreta inngrep i borgernes privatliv. I tillegg har staten en positiv forpliktelse til å treffe rimelige tiltak som beskytter den enkeltes private sfære mot krenkelser fra andre individer. Når spørsmålet i saken «involve a most intimate aspect of private life», eller «a particularly important facet of an individual's existence or identity is at stake», vil statens skjønnsmargin være smalere enn ellers, se Söderman mot Sverige (storkammeravgjørelse 12. november 2013) avsnitt 80.<sup>4</sup> For eksempel har medlemsstatene en forpliktelse til å sørge for at den har effektive strafferettslige bestemmelser som rammer alvorlige seksuelle overgrep mot barn. For mindre alvorlige handlinger som rammer barns og voksnes psykologiske integritet, kan sivilrettslige rettsmidler være tilstrekkelig.

EMDs storkammer kom i Söderman mot Sverige til at det hadde skjedd en krenkelse av EMK artikkel 8 i en sak som gjaldt skjult filming av en mindreårig som befant seg naken på et baderom. Klagerens stefar hadde plassert et kamera i en skittentøyskurv på badet og rettet det mot stedet stedatteren kledde av seg når hun skulle dusje. Stefaren ble frifunnet i det svenske domstolsystemet, fordi det ikke i seg selv var straffbart i henhold til svensk rett å filme en person som ikke visste om det. Klager gjorde overfor EMD gjeldende at Sverige ikke hadde gjort nok for å beskytte hennes privatliv.

EMDs storkammer kom til at Sverige ikke hadde hatt et tilstrekkelig rettslig rammeverk på handlingstidspunktet, og ga klageren medhold i at det hadde skjedd en krenkelse av EMK artikkel 8 (avsnitt 117):

---

<sup>4</sup> Se også Evans mot Storbritannia (storkammeravgjørelse 10. april 2007) avsnitt 77 og Mosley mot Storbritannia (avgjørelse 10. mai 2011) avsnitt 109.

«Having regard to the all the above-mentioned considerations, the Court is not satisfied that the relevant Swedish law, as it stood in September 2002 when the specific act of the applicant's stepfather covertly attempting to film the applicant naked in their bathroom for a sexual purpose occurred, ensured protection of her right to respect for her private life in a manner that, notwithstanding the respondent State's margin of appreciation, complied with its positive obligations under Article 8 of the Convention. The act in question violated the applicant's integrity; it was aggravated by the fact that she was a minor, that the incident took place in her home, where she was supposed to feel safe, and that the offender was her stepfather, a person whom she was entitled and expected to trust. However, as the Court has found above, neither a criminal remedy nor a civil remedy existed under Swedish law that could enable the applicant to obtain effective protection against the said violation of her personal integrity in the concrete circumstances of her case.»

EMD viser i avsnitt 105–107 i dommen til at Sverige i juli 2013 hadde innført en straffebestemmelse om krenkende fotografering, som også ville rammet skjult filming av den karakter som saken gjaldt. Siden straffebudet ikke kunne brukes på handlinger som hadde funnet sted mange år tidligere, var imidlertid ikke dette til hjelp for klageren. Det aktuelle straffebudet er nærmere beskrevet i punkt 5.1.2 nedenfor, og har tjent som modell for ett av lovforslagene som er inntatt i dette høringsnotatet, se punkt 9.1.

Et forbud mot enkelte former for filming og fotografering griper inn i ytrings- og informasjonsfriheten, jf. Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 og SP artikkel 19. EMK artikkel 10 nr. 1 fastsetter i norsk oversettelse at ytringsfriheten skal omfatte «frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet». Etter artikkel 10 nr. 2 kan likevel ytringsfriheten undergis nødvendige begrensninger fastsatt i lov, blant annet for å verne andres rettigheter. EMD har uttalt at de rettigheter som garanteres av EMK artikkel 8 og artikkel 10 er likeverdige, og at utfallet av en sak ikke skal bero på hvilken rettighet som er påstått å være krenket. I tilfeller hvor staten har foretatt en avveining av rettighetene i samsvar med de kriterier som følger av EMDs praksis, vil EMD innrømme staten en vid skjønnsmargin, se blant annet Delphi mot Estland (storkammeravgjørelse 16. juni 2015) avsnitt 139.

EMD har i flere saker understreket at pressen nyter et særlig sterkt vern når det gjelder å bringe frem korrekt informasjon i saker av allmenn interesse, se blant annet Goodwin mot Storbritannia (dom 27. mars 1996) avsnitt 39. Det er også slått fast at EMK artikkel 10 verner pressens arbeid på undersøkelsesstadiet, se Rt. 2013 s. 374 avsnitt 50. Pressen har en særlig rolle som «public watchdog», slik EMD gjerne uttrykker det.

EMD har oppstilt en rekke kriterier som er relevante for avveiningen mellom ytringsfriheten og den enkeltes krav på beskyttelse av sitt privatliv, se blant annet Von Hannover mot Tyskland (nr. 2) og Axel Springer AG mot Tyskland (begge storkammeravgjørelser avsagt 7. februar 2012) i henholdsvis avsnitt 108–113 og 89–95. Kriteriene i Von Hannover-avgjørelsen – som gjaldt publiseringen i tysk presse av fotografier av prinsesse Caroline von Hannover – er oppsummert slik i Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 4 side 15:

«De mest sentrale kriteriene er hvorvidt publiseringen har bidratt til en debatt av allmenn interesse, hvor kjent den avbildede personen er, hvordan den avbildede personen tidligere har opptrådt, publikasjonens innhold, form og konsekvenser og under hvilke omstendighetene bildene ble tatt. I det sistnevnte kriteriet er det også relevant hvorvidt

den avbildede samtykket til fotograferingen og publiseringen, se Von Hannover-saken avsnitt 113.»

Kriteriene er utformet med tanke på pressens arbeid, men som nevnt samme sted i proposisjonen kan kriteriene også ha en viss relevans for enkeltpersoners handlinger, jf. også HR-2019-2038 avsnitt 29–31.

Selv om EMDs kriterier er knyttet til *publisering* av bilder og opplysninger om private forhold og ikke selve den handling å fotografere eller filme en annen, er flere av momentene relevante ved vurderingen av om privatlivskrenkende fotografering og filming kan møtes med straff. Kriteriene tilsier at privatlivets fred står sterkt når det er tale om privatlivskrenkende fotografering uten annet formål enn å sjikanere den fornærmede, sammenlign også Rt. 2012 side 536 avsnitt 38. Privatlivets fred må derimot etter forholdene vike der fotograferingen skjer med sikte på å bidra til en debatt av allmenn interesse, sammenlign Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 4 side 15.

## 5 Nordisk rett

### 5.1 Svensk rett

#### 5.1.1 Ulovlig personforfølgelse

I Sverige rammes ulovlig personforfølgelse av brottsbalken 4 kap. 4 b §. Bestemmelsen lyder slik:

«Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,
2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,
5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,
7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,
8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,
10. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,
11. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
12. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller
13. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.»

Et vilkår for straff etter bestemmelsen er at gjerningspersonen har forfulgt en person ved gjentatte ganger å ha begått straffbare handlinger mot vedkommende. Forfølgelsen må ha skjedd gjennom slike straffbare handlinger som nevnt i bestemmelsens punkt 1–13. Opplistingen omfatter straffbare handlinger som typisk forekommer ved personforfølgelse, slik som tvang, trusler, krenkelse av privatlivet og overtredelse av kontaktförbud.

Det er ytterligere et vilkår at de straffbare handlingene er begått som ledd i en gjentatt krenkelse av personens integritet. Det fremgår av forarbeidene at det «i regel [kan] forutsättas att brottsliga gärningar av det slag som bestämmelsen avser



och som ingår i en serie brott mot en och samma person utgör en kränking av dennes personliga integritet», se Prop. 2010/11:45 punkt 11 side 77.

For en del av de straffbare handlingene som listes opp i punkt 1–13 er det neppe særlig praktisk at fornærmede ikke blir kjent med handlingene som utgjør forfølgelsen. Dette stiller seg imidlertid annerledes for krenkende fotografering i medhold av brottsbalken 4 kap. 6 a §, jf. 4. kap. 4 b § punkt 5. Etter denne bestemmelsen er det et vilkår for straff at den krenkende fotograferingen eller filmingen skjer i hemmelighet, se nærmere omtale av bestemmelsen i punkt 5.1.2 nedenfor. Gjentatte tilfeller av skjult fotografering eller filming kan derfor bli ansett som ulovlig personforfølgelse etter svensk rett.

### **5.1.2 Krenkende fotografering**

I Sverige rammes krenkende fotografering av brottsbalken 4. kap 6 a §. Bestemmelsen lyder slik:

«Den som ulovligen med tekniskt hjälpmedel i hemlighet tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller ett annat liknande utrymme, döms för kränkande fotografering till böter eller fängelse i högst två år.

Till ansvar ska det inte dömas om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarlig.

Första stycket gäller inte den som med tekniskt hjälpmedel tar upp bild av någon som ett led i en myndighets verksamhet.»

Straffebudet ble tilføyd i 2013, se lag 2013:366 om ändring i brottsbalken.

Kravet om at fotograferingen er «ulovligen», utelukker blant annet fotografering som skjer med den avbildedes samtykke, se Prop. 2012/13:69 punkt 8 side 39. Et gyldig samtykke kan være enten uttrykkelig eller underforstått.

Fotograferingen må ha skjedd på et av stedene som er oppregnet i lovteksten for at den skal være straffbar. Fellestrekket er at stedene hører til den private sfære. Tanken er at den enkelte normalt bør ha rett til å være i fred og slippe å bli fotografert når vedkommende befinner seg i egen bolig, se Prop. 2012/13:69 punkt 5.1 side 26. Et tilsvarende behov for å være i fred gjør seg også gjeldende for toaletter, omklede rom og andre sammenlignbare steder. Vernet omfatter derimot ikke den som befinner seg i hagen eller på egen gårds plass.

Avgrensningen av gjerningsbeskrivelsen til nærmere angitte steder som tilhører den enkeltes private sfære, er begrunnet med at det ellers er en fare for at straffebudet blir for vidtrekkende, se Prop. 2012/13:69 punkt 5.1 side 24–27. Retten til å få være i fred er ikke absolutt og må veies opp mot andre berettigede interesser og hensyn. Selv om et inngrep i den enkeltes personlige integritet kan skje uavhengig av hvor vedkommende befinner seg, må man i stor grad regne med å bli fotografert når man befinner seg ute blant andre mennesker. Den teknologiske utviklingen innebærer at det er svært enkelt å fotografere andre til enhver tid og på nesten ethvert sted. Medienes behov for å innhente informasjon veier også tungt i denne sammenheng.

Fotograferingen må skje «i hemlighet» for at den skal utløse straffansvar. Med dette siktes det til situasjoner hvor den avbildede personen ikke kjenner til fotograferingen. Dette må være omfattet av gjerningspersonens forsett. Dersom

gjerningspersonen regner med at den andre oppfatter det som skjer, mangler det nødvendige forsettet, se Prop. 2012/13:69 punkt 8 side 40.

Kravet om at fotograferingen må skje i hemmelighet, er begrunnet med at bestemmelsen er ment å ramme de mest klanderverdige tilfellene. Det tas i forarbeidene til orde for at gjerningsbeskrivelsen bør «ges en så restriktiv utforming at den blir tillåpelig endast i situationer då det framstår som stötande för rättskänslan att en persons integritet inte respekteras», se Prop. 2012/13: 69 punkt 5.1 side 27. I så fall taler gode grunner for at straff anvendes på handlingen:

«Den som dragit sig undan för avskildhet och befinner sig på en sådan plats som föreslås omfattas av bestämmelsen – som tillhör hans eller hennes personliga sfär – ska normalt helt enkelt inte behöva räkna med att bli fotograferad i hemlighet. Även om öppen fotografering också kan innebära en kränkning av enskildas integritet finns det normalt i sådana situationer större möjlighet att hindra fotograferingen eller att avlägsna sig från platsen. En sådan avgränsning skulle enligt regeringens mening vara tydlig, förutsebar och inte ge utrymme för subjektiva bedömningar.»

I Högsta domstolens avgjørelse 30. oktober 2018 (NJA 2018 s. 844) ble en mann dømt for overtredelse av brottsbalken 4. kap 6 a § etter å ha tatt opptak av fornærmede som poserte delvis naken foran et webkamera i eget hjem. Tiltalte hadde startet opptaksfunksjonen på sin datamaskin uten at fornærmede var klar over det. Tiltalte gjorde gjeldende at forholdet ikke var omfattet av straffebestemmelsen om krenkende fotografering, fordi det tekniske hjelpemiddelet (webkameraet) ikke hadde vært skjult for fornærmede. Til dette bemerket Högsta domstolen (avsnitt 9–10):

«Bildupptagningen måste, för att straffansvar ska kunna komma i fråga, ha skett på ett sätt som kunnat medföra att den foto-graferade inte uppfattade att han eller hon blev fotograferad. Avgörande är om bildupptagningen sker i hemlighet för den fotograferade. Enligt förarbetena avses med uttrycket i hemlighet att den tekniska utrustningen antingen hålls helt dold för den fotograferade eller att denne i vart fall är totalt omedveten om att den är i gång (a. prop. s. 40). I detta ligger att bildupptagningen kan ske genom att gärningsmannen utnyttjar det förhållandet att den fotograferade saknar vetskap om eller inte är uppmärksam på att en upptagning sker.

En enskild person som befinner sig inom en personlig sfär, t.ex. i en bostad, och som inte har samtyckt till det, ska inte behöva räkna med att bilder överförda genom ett videosamtal lagras av mottagaren. Om det ändå sker, utan att den enskilde upplyses om det, får därför en sådan inspelning anses ha skett i hemlighet.»

Fotografering og filming som ut fra formålet og andre omstendigheter må anses forsvarlig, er – selv om vilkårene ellers er oppfylt – ikke omfattet av straffansvaret etter brottsbalken 4. kap 6 a §. Terskelen for straff er for eksempel høy der fotograferingen eller filmingen skjer som ledd i nyhetsformidling eller ivaretar en allmenn interesse. I Prop. 2012/13: 69 punkt 8 side 40 nevnes en rekke momenter som skal tas i betraktning ved vurderingen av om fotograferingen skal anses forsvarlig:

«En helhetsbedömning får göras i det enskilda fallet. Vid denna bedömning ska det intresse som fotografen företräder vägas mot den enskildes intresse av skydd mot kränkande fotografering. I det sammanhanget bör sådana omständigheter som om fotograferingen sker som ett led i nyhetsförmedling eller i något annat sammanhang av samhälleligt intresse vara av stor betydelse. Det kan t.ex. gälla fotografering i syfte att granska och dokumentera misstänkta missförhållanden i samhället, såsom vanskötsel vid drift av äldreboenden eller i familjehem. Det kan också gälla fotografering i syfte att

dokumentera bevisning om ett pågående brott, t.ex. fotografering av barn som utsätts för kränkande behandling i sina hem, med avsikt att lämna informationen till behöriga myndigheter. Sådan fotografering kan behöva ske i hemlighet för att överhuvudtaget komma till stånd. För bedömningen saknar det betydelse om det är en yrkesfotograf, en journalist eller någon annan som fotograferar. Även fotografering som med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är fullständigt harmlös kan vara försvarlig.»

I forarbeidene er det også presisert at det skal legges vekt på om fotograferingen kan forsvaras ut fra vitenskapelige eller kunstneriske hensyn.

## 5.2 Finsk rett

### 5.2.1 Ulovlig personforfølgelse

I Finland rammes personforfølgelse av strafflagen 25 kap. 7a §. Bestemmelsen lyder slik:

«Den som opprepade ganger hotar, følger efter, iakttar, eller kontakter eller på något annat jämförbart sätt obehörigen förföljer någon annan så att förfarandet är ägnat att skapa rädsla eller ångest hos den som förföljs ska, om lika strängt eller strängare straff för gärningen inte föreskrivs någon annanstans i lag, för olaga förföljelse dömas till böter eller fängelse i högst två år.»

Bestemmelsen trådte i kraft 1. januar 2014. Det finske straffebudet tjente som mønster for § 266 a i den norske straffeloven, og gjerningsbeskrivelsene i de to straffebudene er derfor nesten likelydende, se Justis- og beredskapsdepartementet høringsnotat 8. februar 2013 side 21 og punkt 3.1.1 foran.

Også den finske straffebestemmelsen forutsetter at forfølgelsen «är ägnat att skapa rädsla eller ångest hos den som förföljs». I motsetning til etter straffeloven § 266 a – slik bestemmelsen ble tolket i HR-2019-563-A – er det imidlertid ikke et vilkår for straff at den forfulgte personen oppfatter krenkelsen. Om alternativet «følger etter» heter det i proposisjon 19/2013 rd på side 53:

«Det andra gärningssättet i fråga om olaga förföljelse är att gärningsmannen följer efter en annan person. [...] För att kännetecknet ska kunna tillämpas förutsätts det inte att gärningsmannen försöker komma till tals med offret eller kommunicerar med offret på något annat sätt. Något maximivstånd mellan gärningsmannen och offret kan inte fastställas på förhand. Också den omständigheten att en person t.ex. vistas i närheten av en annan persons arbetsplats eller med bil kör förbi en annans bostad kan uppfylla rekvisiten för olaga förföljelse, om motivet med gärningen är att den andra personen befinner sig på arbetsplatsen eller hemma. [...] En förutsättning för att det ska vara fråga om förföljelse är inte att den person som förföljs vet att en annan person följer efter honom eller henne. Gärningsmannens avsikt kan visserligen vara att den förföljda personen varseblir förföljelsen.»

Forarbeidene synes å legge samme forståelse til grunn for forøvelsesmåten «iakttar» ved at det angis at observasjoner i prinsippet kan skje ved bruk av tekniske hjelpemidler, slik som en kikkert:

«Det tredje gärningssättet för olaga förföljelse beskrivs med verbet 'iakttar'. En person kan iakttas en annan genom att observera denne. Iakttagandet kan också ske med tekniska hjälpmedel, t.ex. kikare eller kamera. Det är inte relevant var iakttagaren eller den iakttagna personen befinner sig. Iakttagandet kan ske både inom och utanför hemfridsfären.»

Om vilkåret «är ägnat att skapa rädsla eller ångest hos den som förföljs», uttales på side 54:

«Enligt rekvisiten ska de gärningar som beskrivs i bestämmelsen också vara ägnade att skapa skräck eller ångest hos den förföljde. Det är här fråga om ett kännetecken som anger en så kallad abstrakt fara. En förutsättning är sålunda inte att gärningarna har skapat skräck eller ångest, trots att detta mycket väl kan ha skett. Att gärningarna är ägnade att skapa skräck eller ångest hos den som förföljs innebär att skräck eller ångest är en typisk konsekvens av ett sådant förfarande. Utgångspunkten för denna bedömning är att det är fråga om en genomsnittsperson, men då beaktas sådana väsentliga omständigheter som objektpersonens ålder eller särskilda sårbarhet. Bedömningen ska göras utifrån gärningstidpunkten.»

### 5.2.2 Uberettiget fotografering eller observasjon

Den finske strafflagen 24 kap. 6 § rammer den som observerer eller fotograferer en annen ved hjelp av en «teknisk anordning», for eksempel kikkert eller kamera:

«Den som obehørig med en teknisk anordning

- 1) iakttar eller avbildar en person som vistas på en hemfridsskyddad plats eller på en toalett, i ett omklædningsrum eller på någon annan motsvarande plats, eller
- 2) på ett integritetskrænkende sätt iakttar eller avbildar en person som vistas i en sådan byggnad eller lokal eller på ett sådant omg rdet g rdsomr de som avses i 3 § og dit allmänheten inte  ger tilltr de,

skall for ulovlig observasjon d mas til b ter eller fängelse i h gst ett år.»

Bestemmelsen er begrenset til   gjelde fotografering og iakttakelse av personer som befinner seg på steder som tilhører privatsfæren eller er utilgjengelige for offentligheten. For stedene som er listet opp i punkt 1, kreves det ikke at fotograferingen eller observasjonen har skjedd på en integritetskr nkende m te. Det er imidlertid et krav for stedene som angis i punkt 2, som blant annet omfatter «ett  mbetsverk, en aff rslokal, ett kontor, en produksjonsinr tning, en m teslokal eller någon annen motsvarande lokal eller byggnad eller på en sådan byggnads omg rdede g rdsomr de», jf. strafflagen 24 kap. 3 §.

### 5.3 Dansk rett

Danmark har *ikke* en egen straffebestemmelse rettet mot stalking. I dansk rett har man imidlertid en egen lov om tilhold, oppholdsforbud og bortvisning som tar sikte på   beskytte mot fredskrenkelser, forfølgelse og sjikane, herunder stalking. Loven inneholder en bestemmelse om at systematisk og vedvarende forfølgelse eller sjikane skal være en skjerpene omst ndighet ved fastsettelse av straff for brudd på pålegg om tilhold, oppholdsforbud og bortvisning.

I august 2021 ble et bredt flertall i Folketinget enige om en rekke tiltak som har til formål   styrke innsatsen mot stalking. Et av tiltakene er at det skal legges frem forslag om en ny stalkingparagraf i straffeloven, som både kriminaliserer og definerer stalking. Begrunnelsen er at en slik bestemmelse vil gi et tydelig signal til ofre og gjerningspersoner om at stalking utgjør en alvorlig forbrytelse, se utspillet «Bedre hj lp til ofre for stalking», 23. august 2021.

Den danske straffeloven § 264 a rammer uberettiget fotografering og iakttakelse av personer. Bestemmelsen lyder slik:

«Den, der uberettiget fotograferer personer, der befinder sig på et ikke frit tilgjengelig sted, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Det samme gælder den, der ved hjælp af kikkert eller andet apparat uberettiget iagttager sådanne personer.»

Bestemmelsen er begrenset til å gjelde fotografering og iakttakelse av personer som befinner seg på et «ikke frit tilgjengelig sted». Et typisk eksempel er fotografering eller filming av noen som oppholder seg i sitt private hjem. Straffeloven § 264 a gjelder uavhengig av om fotograferingen eller iakttakelsen skjer skjult eller åpenlyst for den som fotograferes eller iakttas, se blant annet Straffelovrådets betenkning nr. 1563 fra 2017 om freds- og æreskrenkelser punkt 2.4 side 25. For at iakttakelse skal være straffbart, må den imidlertid ha skjedd med kikkert eller annet apparat.

## **6 Forslag til kriminalisering av skjult personforfølgelse**

### **6.1 Behovet for lovendringer**

Departementet mener i likhet med Riksadvokaten og Trøndelag statsadvokatembeter at det er behov for å gi et strafferettslig vern mot skjult personforfølgelse («snikstalking»).

Det er av stor betydning at straffelovgivningen gjør det mulig å forebygge, etterforske og rettsforfølge personforfølgelse på en effektiv måte, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 14. At det strafferettslige vernet mot personforfølgelse skal være avhengig av at tiltalte regner med at fornærmede skal oppfatte handlingen som utgjør krenkelsen, er vanskelig å begrunne ut fra denne målsettingen. Høyesteretts dom HR-2019-563-A illustrerer på en tydelig måte at et slikt kriterium kan gi nokså vilkårlige utslag.

Departementet mener gjentatte tilfeller av kinking, overvåking og fotografering er klart straffverdig virksomhet. Dette gjelder selv om fornærmede ikke oppfatter det som skjer, og selv om slik kunnskap hos fornærmede ikke ligger innenfor gjerningspersonens forsett. Ut fra en objektiv vurdering er uansett slike handlinger egnet til å krenke en annen persons intimsfære og privatliv. Ved vurderingen må det også tas i betraktning at det kan bero på rene tilfeldigheter om ofrene oppfattet forfølgelsen mens den pågikk. Det fremstår som vilkårlig at straffansvaret skal være avhengig av at gjerningspersonen «fortsetter» forfølgelsen etter å ha blitt oppdaget.

Privatlivskrenkelser som ikke oppfattes av fornærmede, for eksempel gjentatte tilfeller av seksuelt motivert «kinking» inn i private hjem, kan ha store konsekvenser for ofrene. Det vil lett kunne utløse angst og redsel dersom den forfulgte senere – typisk som følge av politiets etterforskning – blir gjort oppmerksom på hva som er skjedd. I HR-2019-563-A viser førstvoterende til at kunnskap om de faktiske forholdene «utvilsomt har vært en belastning» for de fornærmede i saken, blant annet som følge av domfeltes bakgrunn som forvaringsdømt (avsnitt 64). Departementet kan ikke utelukke at langvarig skjult overvåking etter forholdene vil kunne utgjøre en større belastning for offeret enn der personforfølgelsen skjer mer åpenlyst, for eksempel ved gjentatte kontaktforsøk.

Målet med overvåkingen kan i noen tilfeller være å forberede senere integritetskrenkelser mot offeret. Forfølgelsen vil i slike tilfeller være et

forstadium til senere voldsutøvelse. Psykolog Svein Øverland presenterer i boken «Stalking. Forståelse, risiko og håndtering» (2012) ulike typer gjerningspersoner, hvorav «rovstalkeren» representerer størst risiko for vold. «Rovstalkeren» forfølger vanligvis en annen i det skjulte, og målet er å planlegge voldsutøvelse eller seksuelle overgrep mot offeret. Øverland gir følgende beskrivelse (side 81):

«Selv om rovstalking (predatory stalking) er den minst vanlige undergruppen av stalking, er stalkere av denne kategorien de som er oftest beskrevet i filmer og bøker. Filmer som The Hitcher, Copy cat og Cape Fear får frem den intense besettelsen av og ønsket om kontroll over offeret som er drivkraften i denne undergruppen. Målet er vanligvis å voldta, skade eller drepe offeret, og da på en måte som gir stalkeren tilfredsstillende gjennom å ha total kontroll over situasjonen. Målet er å føle og vise frem sin makt i ydmykelsen av offeret. Dette kommer til syne ikke bare i selve voldsutøvelsen, men også i den forutgående stalkingen. I motsetning til de andre undergruppene foregår vanligvis stalkingen uten offerets kjennskap. Årsaken er at stalkingen er en del av planleggingen. Stalkeren spionerer, samler inn informasjon og forbereder seg mentalt til angrepet. Sannsynligvis fungerer stalkingen også som en arena for fantasering. En rovstalker kan for eksempel filme offeret eller bryte seg inn i hans eller hennes hjem både for å planlegge angrepet og for å oppnå seksuell spenning. Selv når stalkingen ender med drap, er motivet ofte seksuelt motivert (Mullen, Pathé og Purcell 2000). Det finnes få undersøkelser av denne gruppen, men sannsynligvis er forekomsten av seksuelle forstyrrelser høy.»

Etter dette mener departementet at det er behov for lovendringer som sikrer at skjult personforfølgelse er straffbart. Det bes om høringsinstansenes syn på dette spørsmålet.

## 6.2 Valg av lovteknisk løsning

Departementet tar i det følgende utgangspunkt i at det er behov for å gi et strafferettslig vern mot skjult personforfølgelse. Slike lovendringer kan tenkes gjennomført på forskjellige måter.

Trøndelag statsadvokatembeter har i brevet til Riksadvokaten 27. mars 2019 utformet konkrete forslag til endringer i straffeloven §§ 266 og 266 a som skal sikre at skjult personforfølgelse er straffbart. Når det gjelder lovteknisk løsning, foreslår Trøndelag statsadvokatembeter at personforfølgelse skilles ut av straffeloven § 266 om hensynsløs atferd, og at det som omhandler personforfølgelse, i stedet samles i spesialbestemmelsen i § 266 a. Etter forslaget vil § 266 a ramme både alminnelige overtredelser av forbudet mot personforfølgelse og kvalifiserte eller alvorlige overtredelser. Bestemmelsen foreslås utformet slik:

### «§ 266 a. Personforfølgelse

*Den som gjentatte ganger truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen på en måte som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse, straffes med fengsel inntil 2 år. Alvorlig personforfølgelse straffes med fengsel inntil 4 år.»*

Den objektive gjerningsbeskrivelsen i forslaget til nytt straffebed bygger fullt ut på gjerningsbeskrivelsen i dagens § 266 a. Endringen er imidlertid ment å markere at det for personforfølgelsestilfellene ikke lenger skal være et vilkår for straff at gjerningspersonen har forsett om at fornærmede skal oppfatte krenkelsen, eller at fornærmede rent faktisk oppdager den krenkende handlingen. Bestemmelsen vil dermed ramme alle typer personforfølgelse – også personforfølgelse som foregår i

det skjulte. Trøndelag statsadvokatembeter foreslår at § 266 om hensynsløs atferd beholder sitt tidligere innhold. Etter denne bestemmelsen skal det derfor fortsatt være et vilkår for straff at gjerningspersonen har forsett om at fornærmede skal oppfatte krenkelsen, og at fornærmede rent faktisk oppdager den krenkende handlingen.

I sitt brev til departementet 3. mai 2019 skisserer Riksadvokaten et mulig alternativ til forslaget fra Trøndelag statsadvokatembeter:

«En alternativ tilnærming, etter riksadvokatens oppfatning, er å utforme en egen straffebestemmelse, eller en tilføyelse i form av et nytt ledd i eksisterende bestemmelser, som rettes mot planlagt og skjult kinking og fotografering og hvor det ikke er et vilkår for straffbarhet at handlingen oppfattes/registreres av fornærmede når den foregår eller at vedkommende kan identifiseres. Ved en slik tilnærming vil en unngå å endre to gjeldende straffebestemmelser som, etter hva en kjenner til, fungerer hensiktsmessig i andre sammenhenger.»

Innspillene foran illustrerer to alternative måter lovendringer kan gjennomføres på: Et mulig alternativ er å foreta endringer i gjeldende bestemmelser om personforfølgelse i straffeloven §§ 266 og 266 a. Et annet alternativ er å utforme en helt ny straffebestemmelse rettet særskilt mot skjult kinking og overvåking, uten å gjøre endringer i eksisterende regler om personforfølgelse.

Etter departementets foreløpige vurdering fremstår det førstnevnte alternativet som det mest hensiktsmessige. For det første har gjentatte tilfeller av skjult kinking, overvåking og hemmelig fotografering flere likhetstrekk med handlinger som i dag kan utgjøre straffbar personforfølgelse etter straffeloven §§ 266 og 266 a. Dette kan tale for at slike handlinger ikke bør reguleres særskilt som et eget fenomen, men i stedet fanges opp av bestemmelsene om personforfølgelse. For det andre mener departementet at den objektive gjerningsbeskrivelsen for personforfølgelse, slik denne kommer til uttrykk i straffeloven § 266 a, i stor grad er utformet slik at den også kan dekke forfølgelseshandlinger som foregår i det skjulte, se punkt 6.3 nedenfor. Det fremstår derfor retsteknisk enklere å ta utgangspunkt i dagens bestemmelser enn å utforme et helt nytt straffebud rettet mot planlagt og skjult kinking og overvåking.

Departementet antar at en lovendring bør begrenses til å gjelde personforfølgelse. Straffeloven § 266 om hensynsløs atferd rammer i dag et bredt spekter av handlinger i tillegg til personforfølgelse. For de øvrige handlingene som omfattes av gjerningsbeskrivelsen i § 266, fremstår det velbegrunnet med et krav om at gjerningspersonen må ha forsett om at fornærmede skal oppfatte krenkelsen. Ofte vil det ikke være grunn til å straffe hensynsløs atferd som gjerningspersonen ikke forstod at fornærmede ville oppfatte. Det vises til den beslektede vurderingen i Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 7 side 24–25, omtalt i punkt 2.2 foran.

Dersom en lovendring skal begrenses til å gjelde personforfølgelsestilfellene, kan det være gode grunner til at personforfølgelse bør reguleres adskilt fra de øvrige handlingene som i dag rammes av § 266. Én mulighet er i så fall at personforfølgelse skilles helt ut av § 266, slik Trøndelag statsadvokatembeter tar til orde for. I stedet kan alminnelige overtredelser av forbudet mot personforfølgelse for eksempel reguleres av straffeloven § 266 a. De alvorlige tilfellene kan flyttes til en ny § 266 b, som kan utformes etter mønster av andre bestemmelser i straffeloven om grove lovovertridelser. Departementets lovforslag

tar utgangspunkt i denne lovtekniske løsningen, se lovforslaget i punkt 9.1 nedenfor. Den nærmere utformingen av bestemmelsene drøftes i punkt 6.3.

Departementets forslag er utformet slik at betegnelsen «personforfølgelse» er reservert for de tilfellene som rammes av gjerningsbeskrivelsen i lovforslaget §§ 266 a og 266 b, se nærmere omtale av de ulike elementene i gjerningsbeskrivelsen i punkt 6.3 nedenfor. Departementet finner grunn til å understreke at plagsomme eller hensynsløse handlinger som ikke oppfyller kriteriene for personforfølgelse etter lovforslaget her, fortsatt vil kunne rammes av straffeloven § 266 om hensynsløs atferd. Forslaget om å skille ut personforfølgelsestilfellene er altså ikke ment å svekke vernet mot hensynsløse fredskrenkelser som i dag følger av § 266.

### **6.3 Utformingen av gjerningsbeskrivelsen i et nytt alminnelig straffebud om personforfølgelse**

#### **6.3.1 Innledning**

På bakgrunn av drøftelsen i punkt 6.2 foran foreslår departementet at personforfølgelse skilles ut av straffeloven § 266, og at § 266 a endres slik at straffebudet rammer alminnelige overtredelser av forbudet mot personforfølgelse. I det følgende drøfter departementet hvordan gjerningsbeskrivelsen i det nye straffebudet bør utformes for å sikre at også skjult personforfølgelse rammes.

Etter departementets syn taler gode grunner for å bruke gjerningsbeskrivelsen i dagens § 266 a som modell for et nytt straffebud om alminnelig personforfølgelse. For det første er det uttrykkelig presisert i forarbeidene at § 266 a er ment å ramme samme forhold med hensyn til personforfølgelse som § 266, som i dag regulerer de alminnelige overtredelsene, jf. Prop. 42 L (2015–2016) punkt 8.2 side 16 og punkt 3.1.1 foran. For det andre mener departementet at gjerningsbeskrivelsen i 266 a i stor grad er utformet slik at den også kan fange opp forfølgeshandlinger som foregår i det skjulte, se likevel drøftelsen av kriteriet «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse» i punkt 6.3.3 nedenfor.

#### **6.3.2 De ulike forøvelsesmåtene**

Straffeloven § 266 a om alvorlig personforfølgelse retter seg mot den som gjentatte ganger «truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen». Innholdet i de ulike forøvelsesmåtene er i liten grad utdypet i forarbeidene.

Ut fra en naturlig forståelse av ordlyden vil flere av forøvelsesmåtene også kunne omfatte handlinger fornærmede ikke oppdaget på handlingstidspunktet. Skjult kinking eller overvåking faller for eksempel naturlig inn under alternativet «iakttar», som etter alminnelig språkbruk betyr å se på eller observere. Tilfeller hvor gjerningspersonen fysisk følger etter fornærmede eller oppsøker steder fornærmede oppholder seg, men uten at fornærmede er klar over det, vil kunne omfattes av alternativet «følger etter». Alternativet «gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen» er så vidt formulert at det vil kunne ramme blant annet skjult filming eller fotografering. Departementet antar derfor at denne delen av gjerningsbeskrivelsen kan beholdes i et nytt alminnelig straffebud som også er ment å ramme skjult personforfølgelse. Det vises i denne



sammenheng til at det finske straffebudet om personforfølgelse – som *ikke* krever at fornærmede oppfattet forfølgelsen – angir nøyaktig de samme forøvelsesmåtene, se punkt 5.2.1 foran.

### **6.3.3 Bør det fortsatt være et vilkår at gjerningspersonen har begått gjentatte handlinger mot samme fornærmede?**

Straffeloven § 266 a krever at gjerningspersonen har begått *gjentatte* handlinger mot samme fornærmede. Et spørsmål er om det bør oppstilles et tilsvarende vilkår i en ny alminnelig bestemmelse om personforfølgelse.

Det typiske trekket ved personforfølgelse er at en eller flere typer handlinger som i seg selv kan være mindre alvorlige, gjentas systematisk og over noe tid og dermed innebærer en alvorlig krenkelse av den som rammes, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15. Vilkåret om at gjerningspersonen må ha begått «gjentatte» handlinger mot samme fornærmede, reflekterer dette. Etter departementets syn bør derfor også et nytt alminnelig straffebud om personforfølgelse kreve at det begås gjentatte handlinger. Departementet viser til at de sammenlignbare straffebudene i Finland og Sverige er avgrenset på tilsvarende måte, se punkt 5.1.1 og 5.2.1 foran.

At gjerningspersonen må ha begått gjentatte handlinger mot samme fornærmede, innebærer i praksis at det må være begått minst to handlinger. Handlingene kan være av samme eller ulik karakter. I prinsippet kan to handlinger være tilstrekkelig til at det foreligger en straffbar personforfølgelse. Handlingenes karakter, varighet, antall og intensitet vil imidlertid spille inn i vurderingen av om handlingene er «egnet til å skape frykt eller engstelse», se drøftelsen av dette kriteriet i punkt 6.3.4 nedenfor.

Én enkeltstående handling, for eksempel ett enkelt kontaktforsøk, vil etter dette ikke rammes av det nye straffebudet om alminnelig personforfølgelse. Slike enkeltstående handlinger kan imidlertid fanges opp av andre straffebud. For eksempel vil § 266 fortsatt kunne ramme enkeltstående tilfeller av plagsom og hensynsløs opptreden, forutsatt at gjerningspersonen har forsett om å krenke fornærmede, og at fornærmede rent faktisk blir kjent med den krenkende handlingen. På grunn av bestemmelsens forsettskrav vil imidlertid enkeltstående tilfeller av seksuelt motivert kinking eller skjult fotografering falle utenfor virkeområdet for § 266. I kapittel 7 nedenfor drøfter departementet om det er behov for et styrket strafferettslig vern også mot slike handlinger.

### **6.3.4 Valg av avgrensningskriterium. Bør det fortsatt være et vilkår at handlingene er «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse»?**

Et alminnelig straffebud om personforfølgelse må formuleres tilstrekkelig klart til at samfunnsborgerne settes i stand til å forutse hvilke handlinger som er straffbare. Mens «truer» henviser til straffverdig atferd, er «iakttar», «følger etter» og «kontakter» forøvelsesmåter som i seg selv fremstår som rettmessige. Det er derfor behov for et passende avgrensningskriterium.

Etter straffeloven § 266 a rammes personforfølgelse «som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse». I utgangspunktet fremstår dette som et godt kriterium også i en ny alminnelig straffebestemmelse om personforfølgelse. I HR-2019-563-A tolker Høyesterett imidlertid ordlyden i § 266 a på en måte som innebærer at forfølgelsessituasjoner hvor fornærmede ikke oppfattet de aktuelle krenkelsene,

faller utenfor. Dette gjør det aktuelt å drøfte om gjerningsbeskrivelsen i et nytt straffebud bør utformes på en annen måte. I dommens avsnitt 31 og 32 uttaler førstvoterende:

«I motsetning til det lagmannsretten har bygget på, er det etter mitt syn også en del av det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven § 266 a at fornærmede blir kjent med de handlingene som utgjør krenkelsen. Det er da samtidig et vilkår for domfellelse at slik kunnskap hos fornærmede ligger innenfor gjerningsmannens forsett.

Etter mitt syn følger dette allerede av en naturlig forståelse av ordlyden i § 266 a. Det som rammes, er forfølgelse 'som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse'. Dersom fornærmede, i samsvar med det som er gjerningsmannens siktemål, ikke oppfatter at han eller hun blir utsatt for en krenkelse, er det etter mitt syn ikke naturlig å si at gjerningsmannens handlinger er egnet til å fremkalle frykt.»

Gjeldende rett må anses avklart ved Høyesteretts dom, og det er korrekt, slik førstvoterende fremholder senere, at forarbeidene og lovgivningshistorikken ikke gir holdepunkter for at § 266 a i denne sammenheng skulle forstås annerledes enn § 266. At det følger av en naturlig forståelse av ordlyden i § 266 a at fornærmede må ha oppfattet krenkelsen, er derimot ikke innlysende. Dette spørsmålet har som nevnt stor betydning for valget av avgrensningskriterium i en ny alminnelig bestemmelse om personforfølgelse.

Departementet vil først fremholde at personforfølgelse utvilsomt *kan* medføre frykt og engstelse også der fornærmede ikke visste om forfølgelsen mens den pågikk. Det kan være en stor belastning i ettertid å få kjennskap til at man har blitt overvåket av en annen, særlig når forfølgelsen har skjedd over tid. Som nevnt i punkt 6.1 kan skjult kikkning og overvåking tidvis få mer alvorlige følger for fornærmede enn der forfølgelsen skjer åpent.

Ved tolkingen er det et sentralt poeng at straffeloven § 266 a er et faredelikt som ikke krever at risikoen faktisk materialiserer seg. Formuleringen «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse» forutsetter som nevnt i punkt 3.1.1 ikke at fornærmede faktisk har følt frykt, se Prop. 42 L (2015–2016) side 24. Avgjørende er i stedet om krenkelsen *objektivt sett* er egnet til å ha en slik virkning. Domfellelse krever at det er hevet over all rimelig og forstandig tvil at handlingene som utgjør krenkelsen, er egnet til å fremkalle frykt eller angst ut fra den konkrete sammenheng. Når man tar i betraktning at skjult kikkning, overvåking og fotografering objektivt sett invaderer en annens intimsfære, og at det kan bero på rene tilfeldigheter om gjerningspersonen oppdages av fornærmede eller ikke, kan det argumenteres for at formuleringen «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse» i seg selv ikke forutsetter at fornærmede må ha blitt kjent med de handlingene som utgjør krenkelsen.

Departementet viser i denne sammenheng til at det finske straffebudet om personforfølgelse, som altså har tjent som modell for straffeloven § 266 a, *ikke* krever at fornærmede oppfatter forfølgelsen, se punkt 5.2.1 foran. Dette gjelder til tross for at formuleringene i bestemmelsen – herunder vilkåret om fryktfremkallelse – er tilnærmet identiske med dem i straffeloven § 266 a. At den finske straffebestemmelsen skal forstås slik, er uttrykkelig presisert i proposisjon 19/2013 rd side 53–54.

Praksis knyttet til trusselbestemmelsen i straffeloven § 263, som inneholder et lignende vilkår om fryktfremkallelse, gir også en viss veiledning. Bestemmelsen setter straff for den «som i ord eller handling truer med straffbar atferd under slike

omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt». I Rt. 1984 side 1197 fant Høyesterett at det ikke er et krav for domfellelse etter den alminnelige trusselbestemmelsen at trusselen er fremsatt direkte overfor den som det straffbare forholdet som det trues med, skal gå ut over. I saken var trusler mot en fraseparert ektemann fremsatt i brev til riksadvokaten og i telefon til riksadvokatfullmektigen, men ikke overfor ektemannen selv. Førstvoterende uttalte:

«Etter min mening taler reelle hensyn sterkt for å anvende straffebestemmelsen fullt ut etter sin ordlyd også i tilfeller hvor trusselen blir fremsatt overfor en annen enn den det straffbare forhold skal ramme. Paragrafen er et faredelikt hvor faren – frykten for at trusselen iverksettes – er skapt allerede ved at trusselen er fremsatt, selv om det er skjedd overfor en som ikke direkte skal rammes ved iverksettelsen. Ofte vil trusselen av pliktmessige eller moralske grunner bli brakt videre til det utpekte offer. Men det kan bero på tilfeldigheter om dette skjer. Trusselen kan i seg selv være farligere for det utpekte offer om den blir fremsatt gjennom en annen. Den truede kan lettere beskytte seg mot trusler som direkte blir fremsatt overfor ham.»

Gjerningspersonens forsett må som et utgangspunkt omfatte alle de momenter som gjør handlingen til et lovbrudd, jf. straffeloven § 22. Høyesteretts tolking innebærer derfor at det heller ikke er et vilkår for domfellelse etter straffeloven § 263 at gjerningspersonens forsett omfatter at trusselen skal bli kjent for fornærmede. Den alminnelige trusselbestemmelsen skiller seg på disse punktene fra straffeloven § 157 om motarbeiding av rettsvesenet, idet sistnevnte bestemmelse forutsetter at trusselen må være fremsatt «overfor» aktøren, sammenlign HR-2017-568-A avsnitt 15 til 18.

Oppsummert kan departementet vanskelig se at det følger av en naturlig forståelse av formuleringen «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse» at fornærmede må ha blitt kjent med handlingene som utgjør krenkelsene. Det kan derfor argumenteres for at Høyesteretts ordlydsfortolkning i HR-2019-563-A ikke bør påvirke valget av avgrensningskriterium.

Man må samtidig erkjenne at det er rom for ulike oppfatninger om spørsmålet. Det kan derfor vurderes å føye til et nytt annet ledd eller punktum i bestemmelsen som uttrykkelig presiserer at straff ikke forutsetter at fornærmede oppdager kinkingen eller forfølgelsen mens den pågår, se lovforslaget i punkt 9.1 nedenfor. Departementet ber høringsinstansene kommentere om de ser behov for en slik presiserende tilføyelse.

Et alternativ er å benytte et helt annet avgrensningskriterium, for eksempel at forfølgelsen skjer «på en måte som er særlig krenkende». Det kan imidlertid innvendes at et slikt kriterium er svært vagt og ubestemt, og at den eksisterende formuleringen gir bedre veiledning. Videre er lignende formuleringer – for eksempel «krenker en annens fred» i straffeloven § 266 – forstått slik at det kreves at fornærmede oppfatter handlingen, og at slik kunnskap hos fornærmede omfattes av gjerningspersonens forsett. Departementet er derfor skeptisk til en slik løsning, men tar gjerne imot synspunkter fra høringsinstansene.

### **6.3.5 Strafferammer**

Strafferammen for overtredelser av straffeloven § 266 om hensynsløs atferd er i dag bot eller fengsel inntil 2 år. Straffeloven § 266 a om alvorlig personforfølgelse har en strafferamme på fengsel inntil 4 år. Straffeloven 2005 bruker som utgangspunkt ikke fengsel inntil 4 år som strafferamme. For alvorlig

personforfølgelse fant departementet likevel at en strafferamme på 4 år var passende, se begrunnelsen i Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15.

Trøndelag statsadvokatembeter har i sin skisse til endringer i straffeloven §§ 266 og 266 a foreslått å videreføre dagens strafferammer på 2 år for personforfølgelse og 4 år for alvorlig personforfølgelse. Riksadvokaten har ikke uttalt seg særskilt om spørsmålet. Etter departementets syn vil en strafferamme på bot eller fengsel inntil 2 år være passende for lovforslaget § 266 a om alminnelig personforfølgelse. Videre antar departementet at en strafferamme på fengsel inntil 4 år fortsatt er rimelig for de groveste tilfellene, se lovforslaget § 266 b.

#### **6.4 Konkurrens**

Ved konkurrens øker strafferammen i medhold av straffeloven § 79 bokstav a. Departementet legger til grunn at det nye alminnelige straffebudet om personforfølgelse i § 266 a ikke skal kunne anvendes i konkurrens med § 266 om hensynsløs atferd. Ved skjult personforfølgelse vil § 266 uansett ikke være anvendelig på grunn av vilkåret om at det må ligge innenfor gjerningspersonens forsett at fornærmede skal oppfatte krenkelsen. I tilfeller der forfølgelsen skjer åpent, vil § 266 a dekke samtlige sider av den straffbare handlingen.

Ved grove tilfeller av personforfølgelse vil det ofte kunne foreligge overtredelser også av andre straffebud, slik som for eksempel straffeloven § 263 om trusler. I tråd med dagens rettstilstand vil det ikke være aktuelt å benytte andre straffebud i konkurrens dersom alle de aktuelle handlingene er vurdert som ledd i personforfølgelsen, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15.

Trøndelag statsadvokatembeter har i brevet til Riksadvokaten gitt uttrykk for at § 266 a om personforfølgelse bør kunne anvendes i konkurrens med § 298 i tilfeller der gjerningspersonen som ledd i personforfølgelsen tar bilder og filmer av fornærmede som må karakteriseres som seksuelt krenkende. Departementet er enig i dette, idet straffebudene beskytter noe ulike interesser.

Departementet legger til grunn at det nye straffebudet om alminnelig personforfølgelse fortsatt skal kunne brukes sammen med straffeloven § 168 om brudd på oppholds- og kontaktforbud.

#### **6.5 Oppreisning**

Som påpekt i punkt 3.1.4 kom Høyesterett i HR-2019-563-A til at overtredelser av straffeloven § 266 a gir rett til oppreisningserstatning selv om bestemmelsen ikke er uttrykkelig nevnt i skadeserstatningsloven § 3-3. Riksadvokaten og Trøndelag statsadvokatembeter tar likevel til orde for at skadeserstatningsloven § 3-3 bør endres slik at det fremgår direkte av lovteksten at overtredelser av § 266 a gir rett til erstatning. Fra Riksadvokatens brev til departementet 3. mai 2019 siteres:

«Et annet forhold som er påpekt av statsadvokaten, er at straffeloven § 266 a ikke er opplistet i skadeserstatningsloven § 3-3 blant bestemmelsene som gir erstatning, mens straffeloven § 266 er det. Høyesterett har i HR-2019-563-A lagt til grunn at § 266 a rammer grovere tilfeller av personforfølgelse som også rammes av § 266, og at vilkårene for oppreisning i skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav b, jf. § 3-3 også vil være oppfylt for domfellelse etter § 266 a.

Selv om denne rettstilstanden er klargjort gjennom høyesterettsdommen, vil en herfra anbefale at skadeserstatningsloven § 3-3 endres slik at det fremgår direkte av lovteksten at straffeloven § 266 a gir rett til erstatning.»

Departementets lovforslag er utformet slik at straffeloven § 266 a skal ramme alminnelige overtredelser av forbudet mot personforfølgelse. For at overtredelser av forbudet mot personforfølgelse fortsatt skal gi grunnlag for oppreisningserstatning, foreslår departementet at § 266 a føyes til i oppregningen i skadeserstatningsloven § 3-3, se lovforslaget i punkt 9.2.

Skadeserstatningsloven § 3-3 bygger på et premiss om at det er tilstrekkelig å nevne grunndeliktet ved graderte lovbrudd. Til illustrasjon er bestemmelsene om grov tvang og grove trusler, jf. straffeloven §§ 252 og 264, ikke uttrykkelig nevnt i oppregningen. I Prop. 64 L (2014–2015) Lov om ikraftsetting av straffeloven 2005 punkt 2.4 side 14 uttalte departementet følgende om bruk av henvisninger ved graderte lovbrudd:

«I høringsnotatet punkt 4.1 side 10 la departementet videre til grunn som et utgangspunkt at det i tilfeller hvor henvisningen skal omfatte både det såkalte grunndeliktet og det grove deliktet ved graderte lovbrudd, er tilstrekkelig å vise til grunndeliktet. Departementet pekte imidlertid på at det kan gjøre seg gjeldende særlige hensyn i tilknytning til den enkelte bestemmelse, som kan tilsi at det i slike tilfeller vises både til grunndeliktet og deliktet for den grove overtredelsen. Disse synspunktene er også lagt til grunn i proposisjonen. Politihøgskolen peker i høringen på at det ikke alltid er klart hva som er grunndelikt og hvilke overtredelser som er kvalifiseringer av dette. Departementet har merket seg synspunktet, men det er ikke innenfor rammen av ikraftsettingsarbeidet mulig å foreta en gjennomgåelse av et slikt problemkompleks.»

Etter departementets lovforslag vil grove tilfeller av personforfølgelse rammes av ny § 266 b. Når departementet går inn for en slik løsning, med klassiske gradsinndelte straffebud, fremstår det ikke nødvendig at ny § 266 b om grov personforfølgelse inntas i oppregningen i skadeserstatningsloven § 3-3. Det ville bryte med bestemmelsens systematikk.

## **7 Forslag til eget straffebud om hemmelig fotografering og filming på privat sted**

### **7.1 Er det behov for et styrket strafferettslig vern mot krenkende fotografering?**

Straffeloven inneholder som nevnt i punkt 3.2 ikke et eget straffebud rettet mot krenkende fotografering eller filming. Norge skiller seg på dette området fra de øvrige nordiske landene. Som redegjørelsen i kapittel 5 viser, har både Sverige, Finland og Danmark egne straffebestemmelser som rammer uberettiget fotografering i private sammenhenger.

Straffeloven § 266 kan i prinsippet ramme visse former for fotografering som skjer åpent, forutsatt at fotograferingen utgjør en fredskrenkelse som er kvalifisert klanderverdig, jf. Rt. 2014 side 669 avsnitt 17, HR-2019-1468-U avsnitt 27 og Prop. 159 L (2020–2021) punkt 3.2 side 9–10. Videre kan gjentatte tilfeller av krenkende fotografering inngå som ledd i en straffbar personforfølgelse etter §§ 266 eller 266 a, forutsatt at fornærmede oppfatter fotograferingen og dette omfattes av gjerningspersonens forsett. Fotografering som skjer i det skjulte, rammes derimot ikke av de nevnte bestemmelsene.

Straffeloven § 298 bokstav b kan i utgangspunktet ramme både åpen og skjult fotografering eller filming, men er begrenset til tilfeller hvor den aktuelle handlingen er seksuelt krenkende overfor fornærmede. Som avgjørelsen i HR-2019-563-A illustrerer, er det ikke i seg selv tilstrekkelig at handlingen har et visst seksuelt tilsnitt eller er seksuelt motivert. Krenkende fotografering og filming vil derfor i stor grad falle utenfor straffansvaret etter bestemmelsen.

Skjult fotografering og filming kan utvilsomt innebære en alvorlig krenkelse av den enkeltes personlige integritet, selv om den aktuelle handlingen ikke kan karakteriseres som seksuelt krenkende overfor fornærmede. Dette gjelder særlig dersom man befinner seg på et sted som tilhører privatsfæren og ikke er fritt tilgjengelig for allmennheten. Fotografering under slike forhold kan være krenkende uansett om den avbildede personen oppfatter krenkelsen. Dette kan tale for at straffeloven bør oppstille et mer effektivt og dekkende vern mot denne typen handlinger.

Justis- og politidepartementet fremmet i 1978 forslag om en straffebestemmelse som direkte rettet seg mot utilbørlig fotografering, jf. Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 7–8 og 10–12. Forslaget til ny § 390 b i straffeloven 1902 lød slik: «Med bøter straffes den som på krenkende måte fotograferer noen som befinner seg innendørs i sin bolig eller på et sted som er skjermet for allment innsyn». Lovforslaget ble begrunnet med at den tekniske utviklingen hadde økt mulighetene for å krenke privatlivets fred. På side 8 heter det videre:

«Departementet mener at det i tillegg til [straffeloven 1902 § 390 a om hensynsløs atferd] er behov for en straffebestemmelse som direkte retter seg mot integritetskrenkende fotografering. Det kan forekomme straffverdig fotografering av denne art, uten at det faller naturlig å karakterisere den som hensynsløs og skremmende eller plagsom.

Man minner videre om at gjerningsmannen bare kan straffes etter § 390 a når det ligger innenfor hans forsett at fornærmede skal oppfatte krenkelsen. Ved såkalt 'snikfotografering' vil det ofte være av betydning for gjerningsmannen at fornærmede ikke oppdager hva som skjer. Det kan lett tenkes tilfeller hvor gjerningsmannen ikke har noe ønske om å tilføye fornærmede noen krenkelse; hans interesse ligger utelukkende i å sikre seg innblikk i andres privatliv og bevare inntrykket på film eller bilde f eks i seksuelt øyemed.»

I spesialmerknadene på side 10–12 fremhevet departementet at meningen med lovforslaget «først og fremst [er] å ramme fordekt fotografering hvor hovedformålet ikke er å krenke fornærmede, men hvor dette likevel blir en følge av handlingen». Bestemmelsen skulle derfor gjelde uten hensyn til om det lå innenfor gjerningspersonens forsett at fornærmede skulle oppfatte krenkelsen. At bare «krenkende» fotografering var omfattet, var ment å understreke at straff bare kom på tale når handlingen måtte anses som forkastelig etter en alminnelig etisk bedømmelse av forholdene. Utover fornærmedes antatte reaksjon måtte stedet og situasjonen trekkes inn i vurderingen.

Det foreslåtte fotografiforbudet ble aldri innført. Justiskomiteen var «enig med departementet i at straffeloven ikke har en fullgod utforming med hensyn til krenkende fotografering», men fremmet likevel ikke forslaget til ny § 390 b, jf. Innst. O. nr. 25 (1978–1979) side 2. Det ble vist til at et tilsvarende lovforslag i Sverige foreløpig var lagt på is, samt til at det hadde kommet vektige innvendinger fra flere høringsinstanser (blant annet fra pressehold). I forståelse med departementet foreslo derfor komiteen at temaet skulle tas opp på ny i forbindelse

med arbeidet med ny straffelov. Spørsmålet synes imidlertid ikke berørt i forarbeidene til straffeloven 2005.

Departementet har imidlertid helt nylig uttrykt at det kan være behov for et styrket strafferettslig vern mot visse typer skjult fotografering eller filming, se punkt 2.2 foran og Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.6.1 side 38. Dette gjelder blant annet fotografering eller filming som har karakter av overvåking, for eksempel av noen som oppholder seg i sitt private hjem, eller skjult fotografering i andre private sammenhenger, slik som i en garderobe eller på et toalett. Departementet understreket samme sted i proposisjonen at skjult fotografering og filming dessuten har flere likhetstrekk med andre former for privatlivskrenkelser som ikke oppfattes av fornærmede, for eksempel seksuelt motivert «kikking» inn i private hjem, og at det er naturlig at spørsmålet om et styrket strafferettslig vern vurderes i sammenheng med slike beslektede problemstillinger.

Departementet har foran i dette høringsnotatet foreslått en ny alminnelig straffebestemmelse om personforfølgelse som også rammer «snikstalking», se kapittel 6 og lovforslaget §§ 266 a og 266 b i punkt 9.1. Som nevnt i punkt 6.3.2 er alternativet «gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen» i lovforslaget så vidt formulert at det også vil kunne ramme blant annet skjult filming eller fotografering. Selv om lovforslaget utvilsomt styrker beskyttelsen mot slike krenkelser sammenlignet med gjeldende rett, krever straffebudet at gjerningspersonen har begått «gjentatte» handlinger mot samme fornærmede som til sammen utgjør straffbar personforfølgelse, se punkt 6.3.3. Enkeltstående tilfeller av skjult fotografering rammes dermed ikke av gjerningsbeskrivelsen, slik at lovforslaget ikke kan sies å gi et fullstendig strafferettslig vern mot krenkelser av denne karakter.

Ytterligere et argument som taler for å innføre et straffesanksjonert forbud mot visse typer hemmelig fotografering og filming, er at det kan bidra til å begrense spredningen av integritetskrenkende bilder, og på den måten supplere det nye straffebudet om ulovlig bildedeling i straffeloven § 267 a, se Prop. 159 L (2020–2021). En strafferettslig regulering vil dessuten kunne bidra til å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser, se punkt 4.2.

Etter dette er departementet tilbøyelig til å mene at det er behov for et styrket strafferettslig vern mot krenkende fotografering. Det bes om at høringsinstansene uttaler seg om spørsmålet.

## **7.2 Bør også skjult «kikking» være straffbart?**

Et spørsmål er om enkeltstående tilfeller av skjult «kikking» inn i boliger og lignende, hvor det ikke samtidig filmes eller fotograferes, bør kriminaliseres. Etter lovforslaget § 266 a vil slike handlinger bare kunne straffes i den utstrekning de inngår som ledd i en personforfølgelse, noe som forutsetter at gjerningspersonen har begått gjentatte handlinger som samlet innebærer en alvorlig krenkelse av den fornærmede.

Straffeloven § 298 bokstav b gir som nevnt i punkt 3.1.3 et visst vern mot både åpenlys og skjult kikking, jf. HR-2019-563-A avsnitt 42. Vernet er imidlertid begrenset til tilfeller hvor handlingen er *seksuelt krenkende* overfor fornærmede. Dette er i praksis en relativt høy terskel.

Etter departementets oppfatning vil det føre for langt å kriminalisere skjult kikkning i sin alminnelighet. Et straffesanksjonert forbud vil utgjøre et uakseptabelt stort innhugg i den alminnelige handlefrihet og være nesten umulig å håndheve for politi og påtalemyndighet. Det er også ytterst vanskelig å utforme en straffebestemmelse på en måte som er forenlig med hensynene til klarhet og forutberegnelighet.

Et eksempel er noen som kikker inn gjennom vinduet til en leilighet på gateplan og fester blikket på en person på innsiden. Det er på ingen måte innlysende hvor grensene for det straffbare bør trekkes. At det må foreligge gjentatte overtredelser for at slike handlinger skal kunne straffes, er etter departementets syn derfor ikke urimelig. Det må her tas i betraktning at åpenlys og plagsom kikkning i prinsippet vil kunne straffes som hensynsløs atferd etter § 266, forutsatt at handlingen er kvalifisert klanderverdig.

Et alternativ kunne være å kreve at gjerningspersonen har benyttet kikkert, teleskop eller lignende. I både Finland og Danmark er det i utgangspunktet straffbart å bruke slike instrumenter til å iakttas noen som befinner seg på et sted som ikke er fritt tilgjengelig, se punkt 5.2 og 5.3. En observasjon med det blotte øye er altså ikke nok.

Departementet er imidlertid ikke overbevist om at slik opptreden er tilstrekkelig alvorlig til å begrunne en kriminalisering. Et personfoto kan gi gjerningspersonen et «overtak» på den avbildede personen ved at bildet kan iakttas senere eller spres videre til andre. Det samme er ikke tilfellet for observasjoner ved bruk av kikkert eller teleskop. Spørsmålet om bruk av straff for slike handlinger er kommentert slik i forarbeidene til den svenske bestemmelsen om hemmelig fotografering, jf. Prop. 2012/13:69 punkt 5.1 side 23:

«I Danmark och Finland omfattar [...] motsvarande straffbestämmelse även oberättigad iakttagelse respektive olovlig observation med hjälp av kikare. Frågan om ett straffrättsligt skydd mot sådan iakttagelse berörs inte närmare vare sig av Integritetsskyddskommittén eller i promemorian. Det kan dock konstateras att även om en iakttagelse med hjälp av kikare kan utgöra ett intrång i annans fredade personliga sfär och därmed en kränkning av den personliga integriteten är fotografering en mer klandervärd handling eftersom den innefattar anskaffning av privat information som kan betraktas av fotografen samt spridas till andra. Tillräckliga skäl saknas enligt regeringens mening för att låta bestämmelsen omfatta även olovlig iakttagelse med hjälp av kikare.»

En straffebestemmelse rettet mot «integritetskrenkede iakttakelse» ble vurdert i Ot.prp. nr. 4 (1978–1979), men departementet fant at et slikt forbud ville gå for langt, se proposisjonen side 8–9:

«Ved fotografering blir situasjonen bevart for framtiden i form av film eller bilde. Ved bruk av kikkert er det derimot ingen mulighet for å oppbevare synsinntrykket. En slik krenkelse vil derfor normalt være mindre graverende enn fotografering. På samme måte som fotoapparater er kikkerter allemannseie, og man kan uten å vekke oppsikt bære dem med seg overalt. Kikkerter har et stort, legitimt bruksområde, som lovgiver bør være varsom med å begrense for mye. [...] I høringsnotatet pekte man på de begrensninger i den alminnelige handlefrihet et slikt forbud vil innebære, og antydte også de vansker som kan reise seg i forbindelse med håndhevingen. Høringsinstansene stiller seg stort sett negative til en slik straffebestemmelse. Eksempelvis nevner Den Norske Advokatforening at «bevisvanskeligheten her synes å bli overveldende». [...] Departementet finner etter dette ikke å ville fremme forslag om noen straffebestemmelse som særskilt retter seg mot integritetskrenkende iakttakelse.»



Departementet fremmer heller ikke i dette høringsnotatet forslag til endringer i straffeloven som åpner for å straffe enkeltstående tilfeller av skjult kikkert. Dette gjelder uten hensyn til om det benyttes kikkert eller teleskop. Det bes likevel om høringsinstansenes syn på spørsmålet.

### **7.3 Valg av lovteknisk løsning**

En eventuell styrking av det strafferettslige vernet mot skjult fotografering og filming bør etter departementets oppfatning skje ved utforming av et nytt og spesialisert straffebud rettet mot denne typen krenkelser. Etter departementets vurdering vil en særskilt strafferettslig regulering være best egnet til å gi en presis og målrettet avgrensning av straffansvaret, sammenlign vurderingene i Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 7 side 24–25.

Et spørsmål er om en særskilt straffebestemmelse bør rettes mot uberettiget fotografering og filming generelt, slik som i Danmark og Finland, eller om straffebestemmelsen i stedet bare bør forby visse typer *hemmelig* fotografering, slik som i Sverige. I utgangspunktet antar departementet at sistnevnte løsning vil gi den mest presise avgrensningen av straffansvaret, se lovforslaget § 269 i punkt 9.1 nedenfor. Et slikt straffebud vil først og fremst tjene til å tette hullene i vernet mot krenkende fotografering som følger av eksisterende straffebestemmelser. Departementet er ikke kjent med at straffeloven § 266 om hensynsløs atferd ikke fungerer tilfredsstillende i sammenhenger hvor den integritetskrenkende fotograferingen skjer åpent.

Spørsmålet om hvordan gjerningsbeskrivelsen i et særskilt straffebud mot skjult fotografering og filming bør utformes, skal behandles nærmere i punkt 7.4 nedenfor.

## **7.4 Utformingen av gjerningsbeskrivelsen**

### **7.4.1 Utgangspunkter**

Utformingen av en eventuell ny straffebestemmelse mot hemmelig fotografering reiser krevende spørsmål. Bestemmelsen må på den ene siden ikke utformes så snevert at den reelt sett ikke gir et effektivt vern mot denne typen krenkelser. Samtidig må hensynet til vern av den enkeltes personlige integritet og privatliv holdes opp mot hensynet til ytrings- og informasjonsfriheten, slik denne kommer til uttrykk i Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 og SP artikkel 19. Anvendelsesområdet bør derfor heller ikke være for vidtrekkende. Det vises til redegjørelsen for Grunnloven og våre folkerettslige forpliktelser i punkt 4.2.

Ved utformingen av et nytt straffebud må det tas i betraktning at den tekniske utviklingen har ført til at mulighetene er svært gode for å fotografere andre personer ved nær sagt alle mulige anledninger, se Prop. 159 L (2020–2021) punkt 6.3 side 22. Svært mange bærer i dag på seg en mobiltelefon med kamerafunksjon. Denne utviklingen har en rekke positive sider og bidrar på et overordnet plan til at informasjons- og ytringsfriheten kan realiseres. Teknikkens utbredelse og store og klart legitime bruksområde innebærer at lovgiver må være varsom når grensene for lovlig bruk fastsettes, sammenlign betraktningene i Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 7. Samtidig er det ikke tvilsomt at teknologien har et misbrukspotensial. Dette er en del av bakgrunnen for innføringen av straffeloven § 267 a, som forbyr deling av

lyd- og bildemateriale av krenkende eller åpenbart privat karakter, jf. Prop. 159 L (2020–2021).

Et straffesanksjonert forbud mot visse former for fotografering er rettet mot en av de mest utbredte metodene pressen benytter for å skaffe til veie informasjon. EMD har i flere saker understreket at pressen nyter et særlig sterkt vern når det gjelder å bringe frem korrekt informasjon av allmenn interesse, se omtalen av praksis i punkt 4.2 foran og Prop. 159 L (2020–2021) kapittel 4 side 14–15 med videre henvisninger. Man må søke å unngå å kriminalisere legitime journalistiske arbeidsmetoder. Som et utgangspunkt mener departementet at straffansvar gjennomgående er lite aktuelt når formålet med fotograferingen er å anskaffe informasjon for publisering i redaktørstyrte medier. Dette gjelder særlig når avbildningen har allmenn interesse. Straffebestemmelsen må praktiseres slik at det i det enkelte tilfellet må vurderes om en straffsanksjonering vil innebære en krenkelse av Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 eller SP artikkel 19.

Utgangspunktet for den videre drøftelsen er etter dette at straff bare kan forsvares i situasjoner hvor den enkeltes personlige integritet er særlig hardt rammet, og hvor allmennhetens interesse i informasjonen er begrenset. På denne bakgrunn bør en eventuell straffebestemmelse gis et relativt avgrenset virkeområde som rammer de mest klanderverdige tilfellene.

#### **7.4.2 De sentrale straffbarhetsvilkårene**

Et straffesanksjonert forbud mot krenkende fotografering kan utformes på ulike måter. Departementet har i punkt 7.3 foran konkludert med at straffebudet bør ramme fotografering og filming som er *skjult* for den fornærmede, og dette gir føringer for hvilke vilkår som ellers bør være oppfylt. Siden hemmelighold er et sentralt kriterium, er det naturlig å trekke veksler på det svenske straffebudet, som er utførlig behandlet i punkt 5.1.2 foran.

Departementet vil nedenfor komme tilbake til hvordan kravet om hemmelighold skal forstås, men vil først drøfte hvilke straffbarhetsbetingelser som bør gjelde ved siden av dette kravet.

Departementets lovforslag er inntatt i punkt 9.1 nedenfor.

En grunnleggende forutsetning må være at fotograferingen er ulovlig eller uberettiget. Fotografering og filming er i dag så utbredt i samfunnet at et slikt krav bør fremgå direkte av ordlyden. Fotografering som skjer med samtykke fra den avbildede, enten samtykket gis uttrykkelig eller stilltiende, er ikke ulovlig og bør ikke medføre straff. Om det er avgitt et gyldig samtykke, må vurderes ut fra vanlige strafferettslige prinsipper, se Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.4.3 side 32–33. Kravet om at fotograferingen må være «uberettiget», gir også en påminnelse om at det kan være nødvendig å sammenholde straffebudet med andre rettsregler, samt at det etter omstendighetene kan være naturlig å tolke straffebudet innskrenkende. For eksempel er det ikke meningen at politiets spanervirksomhet skal være omfattet av straffansvaret etter bestemmelsen. Det samme gjelder kameraovervåking mv. som skjer som ledd i myndighetsutøvelse, og som i dag anses lovlig.

Etter departementets oppfatning bør straffansvaret bare omfatte fotografering som har skjedd på nærmere bestemte steder som tilhører privatsfæren. Dette vil i så fall utgjøre den sentrale straffbarhetsbetingelsen ved siden av kravet om

hemmelighold. En slik begrensning av straffansvaret er inntatt i flere av de nordiske landenes forbud mot uberettiget fotografering, og gir god mening ut fra begrunnelsen for kriminaliseringen.

Et alternativ kunne være at forbudet skulle gjelde overalt hvor allmennheten ikke har tilgang, men departementet mener at det ikke er behov for å strekke straffansvaret så langt som dette. Både hensynet til ytrings- og informasjonsfriheten og forutberegnelighetshensyn taler for en snevrere og tydeligere avgrensning. Det er bedre at gjerningsbeskrivelsen regner opp visse steder som tilhører den fornærmedes private miljø, slik som etter fotografiforbudet i den svenske brottsbalken.

Det er særlig når man befinner seg innendørs i egen eller andres bolig at man har en berettiget forventning om ikke å bli fotografert i smug. Dette gjelder i prinsippet uansett hvor man befinner seg innendørs i boligen – også når personen står i nærheten av et vindu (en annen sak er at slik fotografering ikke nødvendigvis er straffbar ut fra formålet eller forholdene ellers, se nedenfor). Om den avbildede selv eier boligen, kan få vilkårlige utslag for gjerningspersonens straffansvar og bør derfor ikke være avgjørende, se Prop. 2012/13:69 side 26–27.<sup>5</sup> Befinner man seg på et toalett, i en garderobe eller på et annet sammenlignbart sted, er det også rett og rimelig at man nyter godt av et strafferettslig vern mot snikfotografering. Sekkekategori «annet sammenlignbart sted» omfatter også den som befinner seg inne i en fritidsbolig, et telt eller lignende. Det er den avbildede personen som må oppholde seg på et av de oppregnede stedene. Hvor fotografen befinner seg, har i utgangspunktet ikke betydning.

Departementet antar at skjult fotografering på de ovennevnte stedene gjennomgående vil utgjøre en alvorlig krenkelse. Den som ferdes ute blant andre mennesker, på steder som er fritt tilgjengelige for allmennheten, må til sammenligning forventes å tåle mer, se også Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 10–11. Det samme gjelder den som oppholder seg i en hage eller på en gårdsplass, idet man i større grad må regne med å bli iaktatt og fotografert i slike situasjoner. Etter departementets syn bør dette også gjelde om det aktuelle uteområdet er skjermet bak en høy hekk eller mur. Selv om snikfotografering i slike sammenhenger kan være krenkende overfor fornærmede, taler som nevnt hensynet til klarhet og forutberegnelighet for en tydelig avgrensning av straffansvaret, se betraktningene i Prop. 2012/13:69 side 26–27 i tilknytning til det svenske forbudet. Et vern mot skjult fotografering som også gjelder hvor fornærmede oppholder seg utendørs, kan også reise krevende spørsmål i tilknytning til bruk av droner med kamerafunksjon.

Departementet nevner for ordens skyld at lovforslaget fra 1978 (omtalt foran i punkt 7.1) inneholdt alternativet «et sted som er skjermet for allment innsyn». I Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 10 vises det til at vilkåret var oppfylt hvis de som sto utenfor stedet, måtte overvinne naturlige hindre – for eksempel beplantning, mur eller jordvoll – for å skaffe seg innsyn. Stedet kunne beholde sin skjermede karakter selv om det skulle være enkelte brister i hinderet, for eksempel en åpning i beplantningen.

---

<sup>5</sup> Sondringen mellom egen og andres bolig hadde til sammenligning betydning for praktiseringen av departementets lovforslag fra 1978 (se punkt 7.1), se Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 10.

Straffebudet er ikke ment å ramme åpenlys fotografering av noen som oppholder seg på et av de oppregnede stedene. En bestemmelse med en slik utforming ville i prinsippet kunne ramme nesten all fotografering som skjer uten samtykke i private sammenhenger, se Prop. 2012/13:69 side 28. Kravet om at fotograferingen må skje i hemmelighet, utgjør derfor en viktig begrensning av straffansvaret. Selv om åpen fotografering kan oppleves krenkende, gir eksisterende straffebestemmelser i denne sammenheng et dekkende strafferettslig vern. I motsetning til når fotograferingen skjer i smug, vil den enkelte ved åpenlys fotografering dessuten ha bedre muligheter til å forhindre fotograferingen, eventuelt ved å fjerne seg fra det aktuelle stedet.

Lovforslaget bygger på en presumsjon om at hemmelig fotografering uten samtykke som foregår på et av de oppregnede stedene, innebærer en straffverdig krenkelse. Et tilleggskrav om at snikfotograferingen skjer på en krenkende måte eller lignende, er neppe nødvendig ved siden av de øvrige straffbarhetsvilkårene, og vil trolig bare bidra til å komplisere anvendelsen av straffebudet, se også Prop. 2012/13:69 side 28. Etter departementets syn bør behovet for å unnta lite straffverdige overtredelser ivaretas av en unntaksregel for fotografering som anses forsvarlig, se punkt 7.4.3 nedenfor. Er fotografen en utenforstående privatperson, antar departementet at straff ofte vil være velbegrunnet. Det kan imidlertid tenkes unntak.

Når gjerningspersonen har en personlig forbindelse til den som fotograferes, slik som når en slektning i smug tar bilder av et annet familiemedlem, vil en annen bedømmelse som regel være naturlig. Departementet antar at vilkårene i gjerningsbeskrivelsen ofte ikke vil være oppfylt i slike private sammenhenger, for eksempel fordi det foreligger et underforstått samtykke fra den avbildede, se foran, eller fordi gjerningspersonen mangler det nødvendige forsettet, se punkt 7.4.4 nedenfor. Departementets forutsetning er uansett at denne typen harmløs eller bagatellmessig fotografering bør fanges opp av det foreslåtte unntaket for fotografering som er forsvarlig, se nedenfor i punkt 7.4.3. At slike tilfeller som regel ikke vil bli anmeldt, er en annen sak.

Kravet om hemmelighold forutsetter at den avbildede personen ikke oppfatter fotograferingen. Et tilsvarende vilkår fremgår av straffeloven § 205 bokstav a. At fornærmede ikke oppfatter det som skjer, kan for eksempel skyldes at fotograferingen skjer fra lang avstand ved bruk av teleobjektiv, men også at fornærmede sover eller er bevisstløs. Det kan også tenkes at gjerningspersonen har plassert et skjult kamera i en garderobe eller et baderom, se punkt 4.2. Kravet om at gjerningspersonen har begått handlingen i gjerningsbeskrivelsen med forsett, innebærer at det må ligge innenfor forsettet at fornærmede ikke skal oppfatte krenkelsen, jf. straffeloven §§ 21 og 22. Fotografering som gjerningspersonen regner med vil bli oppfattet av fornærmede, faller utenfor. Forsettskravet skal kommenteres nærmere i punkt 7.4.4.

Högsta domstolen kom i en dom fra 2018 til at det svenske straffebudet også omfatter den som tar opptak av en videosamtale uten at samtalepartnern er klar over det, se punkt 5.1.2 foran. At selve webkameraet ikke holdes skjult for fornærmede, og at gjerningspersonen selv deltar i samtalen, er altså ikke til hinder for at hemmeligholdskravet i bestemmelsen anses oppfylt. Fornærmede må imidlertid befinne seg på et av stedene som er oppgitt i straffebudet. Etter ordlyden vil en tilsvarende handling også rammes av lovforslaget § 269, og det kan reises

spørsmål ved om en slik rettstilstand er ønskelig. At straffeloven § 205 bokstav a ikke rammer hemmelig opptak av samtaler eller kommunikasjon som man selv deltar i, er her av interesse, se punkt 3.2 foran og Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 54:

«Departementet fastholder at hemmelig opptak av samtaler man selv deltar i, og offentliggjøring av slike, ikke bør strafflegges. Selv om et hemmelig opptak som regel vil representere et tillitsbrudd overfor den annen part og slik sett kan sies å være straffverdig, er det i visse situasjoner et sterkt praktisk behov for å kunne gjøre opptak uten å måtte informere den annen part. Det gjelder for eksempel i saker om telefonsjikane og telefontrusler. Etterforskningen blir vanskeligere dersom man må opplyse at samtalene tas opp på bånd. Opptak av samtaler kan også ha en aktverdig grunn, eksempelvis ved innringing til nødnummer. Det er heller ikke alltid praktisk å opplyse om at opptaket skjer, for eksempel av hensyn til tiden. Et forbud mot hemmelig opptak kan følgelig ikke være absolutt. En presisering i loven om når hemmelig opptak kan godtas og når det skal være straffbart, er vanskelig. Et opptaksforbud vil også kunne være vanskelig å håndheve.»

Også hemmelige opptak av videosamtaler representerer normalt et klanderverdig tillitsbrudd overfor samtalepartneren. At hemmelige videoopptak som regel er mer inngripende enn skjulte lydopptak, kan muligens forsvare en strengere strafferettslig bedømmelse av førstnevnte. Konsekvensene av at opptaket kommer på avveie, kan være mer alvorlige enn hvis det kun er tale om et lydopptak. Når det gjelder behovet for å unnta tilfeller hvor gjerningspersonen har aktverdige grunner for ikke å informere den annen part, antar departementet at dette i stor grad vil bli fanget opp av det foreslåtte unntaket for filming som er forsvarlig ut fra formålet og forholdene ellers, se punkt 7.4.3 nedenfor. At det kan ligge aktverdige grunner bak et skjult opptak, er derfor ingen avgjørende innvending mot et slikt straffebed.

Departementet erkjenner samtidig at opptak av videosamtaler man selv er med i, er et noe annet fenomen og reiser andre typer spørsmål enn snikfilming for øvrig. Det bes derfor om at høringsinstansene uttaler seg særskilt om hvorvidt lovforslaget bør omfatte slike handlinger.

Det er fotograferingen eller filmingen *i seg selv* som utgjør den straffbare overtredelsen etter lovforslaget § 269 – altså selve den handling å fotografere eller filme en annen person under slike forhold som angitt i straffebestemmelsen. Den som fotograferer, er gjerningsperson.

At den avbildede personen kan identifiseres, bør ikke være et krav, selv om det nok i praksis ofte vil være nødvendig for å bevise lovbruddet, jf. Prop. 2012/13:69 side 23. Dersom formålet har vært et annet enn å avbilde den aktuelle personen, kan imidlertid dette være relevant ved bedømmelsen av om fotograferingen er forsvarlig ut fra formålet og forholdene ellers, se punkt 7.4.3. Et eksempel er at en turist tar bilde av en sjarmerende husrekke, og hvor det på fotografiet er mulig å skimte en person som står i et vindu. Til tross for at gjerningspersonen hadde forsett om at en annen person ble avbildet, vil ikke nødvendigvis bruk av straff være rimelig i en slik situasjon. At også personen finnes på bildet, kan være av så underordnet betydning at det ville være urimelig å straffe, se også Ot.prp. nr. 4 (1978–1979) side 11.

Fotografering eller filming av en bolig eller husvegg alene faller utenfor virkeområdet for lovforslaget. Men hvis fotografen har forsett om å avbilde noen

som befinner seg inne i boligen, kan det være aktuelt med straff for forsøk, jf. straffeloven § 16 og punkt 7.4.5 nedenfor.

Den senere bruken eller publiseringen av bildene eller filmopptaket er i prinsippet irrelevant ved bedømmelsen av om straffbarhetsvilkårene er til stede. Det er heller ikke et vilkår at bildene eller filmopptaket er av krenkende eller åpenbart privat karakter. En annen sak er at materialets karakter og bruken av det vil kunne kaste lys over gjerningspersonens motiver og tillegges betydning ved vurderingen av om fotograferingen var forsvarlig, se nedenfor i punkt 7.4.3.

Etter forholdene vil også andre straffebestemmelser kunne være aktuelle på forholdet, se punkt 7.5 nedenfor. At fotograferingen eller filmingen ikke rammes av det foreslåtte straffebudet, for eksempel fordi handlingen skjer åpenlyst eller utenfor et av de oppregnede stedene, utelukker ikke straff etter andre bestemmelser, for eksempel straffeloven § 266 om hensynsløs atferd, § 267 a om deling av krenkende bilder, § 298 om seksuelt krenkende atferd uten samtykke samt lovforslaget § 266 a om personforfølgelse.

Begrunnelsen for å kriminalisere snikfotografering tilsier at lovforslaget § 269 bør være begrenset til å verne levende personer. Straffeloven § 267 a vil imidlertid etter omstendighetene kunne ramme deling av bilder som viser døde personer, se Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.3 side 30.

Det bes om høringsinstansenes syn på departementets vurderinger knyttet til lovforslagets anvendelsesområde.

### **7.4.3 Unntak for forsvarlig fotografering?**

Det er som nevnt svært viktig at det nye straffebudet ikke fører til en kriminalisering av ordinær journalistisk virksomhet. Pressen nyter et særlig sterkt vern når det gjelder å bringe frem korrekt informasjon i saker av allmenn interesse, se punkt 7.4.1 foran. Et spørsmål er derfor om det bør gis et særskilt unntak i bestemmelsen for pressens arbeid. Straffebudet kunne for eksempel angitt at det ikke rammer fotografering og filming som foretas med sikte på publisering i et redaktørstyrt medium.

Ved vurderingen må det tas i betraktning at det foreslåtte straffebudet har en svært begrenset rekkevidde. Under norske forhold forekommer det antakelig nokså sjelden at pressen snikfotograferer personer som befinner seg innendørs i en bolig, på et toalett eller i en garderobe. Problemet bør derfor ikke overdrives. Samtidig er det ikke tvilsomt at slik fotografering under visse omstendigheter kan være presseetisk forsvarlig, og at en straffetrussel vil kunne ha en nedkjølende effekt. Når departementet er skeptisk til et særskilt «presseunntak» i lovteksten, skyldes det først og fremst at det vil kunne åpne for misbruk, og at vernet om privatlivets fred derfor vil kunne uthules. Se også departementets drøftelse i Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.4.3 side 33.

En bedre løsning er trolig som i Sverige å gjøre unntak for fotografering eller filming som er forsvarlig ut fra formålet og forholdene ellers. Ved bedømmelsen bør det foretas en avveining mellom den enkeltes beskyttelsesbehov og det konkrete formålet med fotograferingen. At fotograferingen skjer med sikte på publisering i et redaktørstyrt medium, vil typisk være et meget tungtveiende moment, særlig hvor den aktuelle nyhetssaken har allmenn interesse. Det er også relevant hvor kjent den avbildede er, hvordan den avbildende personen tidligere

har opptrådt og under hvilke omstendigheter fotograferingen skjedde, se punkt 4.2 foran. Regelen må praktiseres i tråd med eventuelle endringer i EMDs avveining av personvernet og ytringsfriheten.

Er formålet å innhente opplysninger som har allmenn interesse, vil også privatpersoner kunne nyte godt av unntaket. Dette kan for eksempel være aktuelt når hensikten med fotograferingen er å dokumentere pågående straffbare handlinger, slik som seksuelle overgrep mot barn. At fotograferingen skjer i smug, kan være en forutsetning for at forholdet i det hele tatt har latt seg avdekke, se Prop. 2012/13: 69 side 30–31.

Unntaket for forsvarlig fotografering bør også kunne være anvendelig i andre sammenhenger, for eksempel ved fotografering som foretas ut fra et kunstnerisk, kulturelt, vitenskapelig eller lignende formål. Dette vil bero på en konkret avveining av de kryssende interesser som gjør seg gjeldende. For at vernet ikke skal uthules, bør likevel fornærmedes behov for beskyttelse mot å bli snikfotografert i private sammenhenger veie tungt. At harmløs fotografering og filming av venner og familiemedlemmer normalt ikke bør medføre straff, er omtalt foran i punkt 7.4.2.

Unntaksregelen vil i noen grad overlappe med vilkåret om at fotograferingen må være «uberrettiget», men det vises til noe forskjellige vurderingstemaer. Departementet antar at unntaksregelen bør anvendes når spørsmålet er om fotograferingen er vernet av ytringsfriheten, eller når bruken av straff ellers vil bero på en mer skjønnsmessig avveining av kryssende hensyn. Uttrykket «uberrettiget» sikter særlig til spørsmålet om det foreligger privatrettslig avtale eller annet samtykke. Som nevnt i punkt 7.4.2 foran gir uttrykket også en påminnelse om at det kan være behov for å sammenholde straffebudet med andre rettsregler.<sup>6</sup> Siden det uansett ikke har betydning for skyldspørsmålet, er det ikke nødvendig å utdype ytterligere hvor grensen skal trekkes mellom de to vurderingstemaene.

Departementet ber om høringsinstansenes syn på den foreslåtte unntaksregelen. Presseorganisasjonene bes kommentere om unntaket har fått en heldig utforming med henblikk på pressens arbeid. Departementet tar gjerne imot alternative forslag til formuleringer og andre innspill som kan være nyttig i det videre arbeidet med å følge opp dette høringsnotatet.

#### **7.4.4 Skyldkravet**

Skyldkravet i det foreslåtte straffebudet bør i tråd med straffelovens hovedregel være forsett, jf. straffeloven §§ 21 og 22. Forsettet må dekke alle faktiske omstendigheter av betydning for om strafferegelen var overtrådt.

Trodde gjerningspersonen at den fornærmede var kjent med fotograferingen, mangler han eller hun det nødvendige forsettet (med mindre det foreligger eventuelt forsett, jf. § 22 bokstav c). Det samme gjelder dersom gjerningspersonen

---

<sup>6</sup> Til sammenligning er uttrykket «uberrettiget» i straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder også ment å avgrense mot tilfeller der deling av lyd- og bildematerialet er vernet av ytringsfriheten, herunder fordi publiseringen har en legitim allmenn interesse, se Prop. 159 L (2020–2021) punkt 8.4.3 side 32–33. Departementet falt ned på at det ikke var nødvendig med et uttrykkelig unntak for medienes befatning med krenkende lyd- og bildemateriale.

regnet med at fotograferingen skjedde med fornærmedes samtykke. At gjerningspersonen ikke hadde forsett om at fotograferingen foregikk på et av stedene som er uttrykkelig nevnt i gjerningsbeskrivelsen, er nok som regel lite sannsynlig, men kan trolig ikke utelukkes.

Rettsuvidenhet fritar bare for straff når uvitenheten er aktsom, jf. straffeloven § 26.

#### **7.4.5 Forsøk og medvirkning**

Den som har forsett om å snikfotografere en annen, og som foretar noe som leder direkte mot utføringen, kan straffes for forsøk, jf. straffeloven § 16 første ledd. Et ikke helt upraktisk eksempel er at gjerningspersonen bedriver snikfotografering uten å fange opp at fornærmede faktisk oppfatter at han eller hun blir fotografert. Dette vil i så fall utgjøre et fullendt forsøk som det ikke vil være mulig å tre tilbake fra, jf. § 16 annet ledd.

Departementet ser ikke noen grunn til å bestemme særskilt at straffebudet ikke skal ramme medvirkning, jf. straffeloven § 15. Straffansvar for medvirkning forutsetter normalt at medvirkeren fysisk har bidratt ved den faktiske utførelse av handlingen (fysisk medvirkning), eller at medvirkeren positivt har tilskyndet gjerningspersonen til å utføre handlingen eller styrket gjerningspersonens forsett (psykisk medvirkning), jf. blant annet Rt. 2014 side 466 avsnitt 15.

#### **7.4.6 Strafferammer**

Departementet antar at en rimelig strafferamme for overtredelser av ny § 269 er bot eller fengsel inntil 1 år. En slik strafferamme harmonerer godt med rammene i bestemmelser som har fellestrekk med forslaget her, slik som for eksempel straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder, straffeloven § 267 om krenkelse av privatlivets fred og åndsverkloven § 104 om retten til eget bilde, jf. § 79 første ledd. De nevnte bestemmelsene har alle en strafferamme på bøter eller fengsel inntil ett år.

Et alternativ kunne være å sette strafferammen til bot eller fengsel inntil 2 år, slik som i det svenske straffebudet om hemmelig fotografering, se punkt 5.1.2. En strafferamme på 2 års fengsel for skjult fotografering vil imidlertid være dobbelt så høy som ved en senere deling eller publisering av bildene i medhold av straffeloven § 267 a eller åndsverkloven § 104, jf. § 79. Strafferammen vil i så fall også være den samme som i lovforslaget § 266 a om personforfølgelse, hvor forutsetningen er at det begås gjentatte handlinger som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse. Dette gir ikke god mening. Det kan nevnes at de tilsvarende straffebudene i Finland (bøter eller fengsel inntil 6 måneder) og Danmark (bøter eller fengsel inntil 1 år) begge har lavere strafferammer enn den svenske bestemmelsen.

Vel så viktig er det at fotograferingen eller filmingen alene ytterst sjelden vil kunne gi grunnlag for en straff som overstiger 1 års fengsel. Er det unntaksvis aktuelt å utmåle en så høy straff, må det i tilfelle være fordi bildene er gjort tilgjengelige for andre, eventuelt at handlingen har hatt et seksuelt tilsnitt. Men i så fall vil som regel strafferammen bli forhøyet fordi også andre straffebud er overtrådt, se straffeloven § 79 bokstav a. Er fotograferingen vurdert som ledd i en ulovlig personforfølgelse, skal for øvrig kun lovforslaget § 266 a regulere forholdet, se punkt 7.5.



Det som er sagt foran, tilsier etter departementets syn at det ikke er behov for en egen bestemmelse om grov overtredelse. Etter omstendighetene vil imidlertid lovforslaget § 266 b om grov personforfølgelse kunne komme til anvendelse. Der er strafferammen fengsel inntil 4 år.

Departementet finner ikke grunn til å gi detaljerte føringer om straffenivået. Overtredelser av lovforslaget § 269 vil kunne variere betydelig i alvorsgrad, og domstolene bør ha stor frihet til å utmåle en passende straff basert på en helhetsvurdering av de omstendighetene som gjør seg gjeldende i saken. For de minst alvorlige overtredelsene antar departementet at bøtStraff vil kunne være tilstrekkelig.

## **7.5 Konkurrens**

Ved konkurrens øker strafferammen i medhold av straffeloven § 79 bokstav a. Som nevnt i punkt 7.1 kan skjult fotografering være et ledd i en personforfølgelse som rammes av lovforslaget § 266 a. I tråd med dagens rettstilstand er det imidlertid ikke anledning til å benytte andre straffebud i konkurrens dersom alle de aktuelle handlingene er vurdert som ledd i personforfølgelsen, se Prop. 42 L (2015–2016) punkt 3.7.1 side 15.

Straffebudet om snikfotografering bør derimot kunne anvendes i idealkonkurrens med § 298 i tilfeller der den skjulte fotograferingen går ut på å ta bilder og filmer av fornærmede som må karakteriseres som seksuelt krenkende. Dette skyldes at straffebudene beskytter noe ulike interesser. Straffebudet bør også kunne anvendes i konkurrens med straffeloven § 311 bokstav a dersom fremstillingen er seksualiserende og den avbildede er eller fremstår som under 18 år, sammenlign Prop. 159 L (2020–2021) punkt 9.4 side 46–47. Det samme gjelder for straffeloven § 205 bokstav a om avlytting mv. i den utstrekning bildeopptaket i kombinasjon med lydopptaket kan anses som «kommunikasjon», jf. punkt 3.2 foran og Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 404.

Når bildet gjøres tilgjengelig for en annen samtidig som fotograferingen, eller når gjerningspersonen overfører video direkte ved hjelp av mobiltelefon, webkamera eller lignende, kan bestemmelsen om hemmelig fotografering anvendes i idealkonkurrens med straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder. Dette forutsetter at bildet eller filmen som deles, er av krenkende eller åpenbart privat karakter. Bestemmelsene tar sikte på forskjellige sider ved det straffbare forholdet. Går det noe tid mellom fotograferingen og delingen av bildene, vil man ikke stå overfor én handling, men flere i (ulikeartet) realkonkurrens.

Det som er sagt foran, gjelder tilsvarende når det skjer en samtidig straffbar overtredelse av åndsverkloven § 104, jf. § 79 første ledd. Bestemmelsen fastsetter at et fotografisk bilde av en person som hovedregel ikke kan gjengis eller vises offentlig uten samtykke fra den avbildede, se omtalen i Prop. 159 L (2020–2021) punkt 3.8 side 12–13. Derimot skal ikke straffeloven § 267 a kunne anvendes i konkurrens med åndsverkloven § 104, se proposisjonen punkt 9.4 side 46–47, og én handling vil derfor ikke kunne rammes av alle tre straffebud.

## **7.6 Oppreisning**

Et spørsmål er om lovforslaget § 269, som vil inntas i straffeloven kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred, bør føyes til i oppregningen av lovbrudd som

kan gi rett til erstatning etter skadeserstatningsloven § 3-3, jf. § 3-5 første ledd bokstav b.

Skjult fotografering og filming kan utgjøre en krenkelse av den personlige integritet og medføre skadefølger av psykisk art, se punkt 7.1 foran. Dette tilsier isolert sett at lovforslaget § 269 tas med i listen over lovbrudd. På den annen side er verken straffeloven § 267 om krenkelse av privatlivets fred eller åndsverkloven § 104 om retten til eget bilde, jf. § 79 første ledd, nevnt i oppregningen. Begge straffebud har i likhet med lovforslaget § 269 en strafferamme på bot eller fengsel inntil ett år. Straffeloven § 267 a om deling av krenkende bilder er nevnt, men man kan argumentere med at slike lovbrudd gjennomgående vil være mer belastende enn typiske brudd på lovforslaget § 269.

Departementet foreslår etter dette under tvil at lovforslaget § 269 ikke føyes til i oppregningen av lovbrudd i skadeserstatningsloven § 3-3. Høringsinstansene bes kommentere dette spørsmålet.

## **8 Økonomiske og administrative konsekvenser**

Forslagene i høringsnotatet innebærer en viss utvidelse av straffansvaret for personforfølgelse, ved at også personforfølgelse som ikke oppdages av fornærmede, gjøres straffbart. I tillegg foreslås det en utvidelse av straffansvaret for krenkende fotografering eller filming. Endringene vil kunne føre til en økning i antall saker som anmeldes, etterforskes og behandles av domstolene, samt en økning i antall fengselsdøgn. Eventuelle merutgifter vil dekkes innenfor Justis- og beredskapsdepartementets gjeldende budsjettammer.

## **9 Lovforslag**

### **9.1 Straffeloven**

I lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff gjøres følgende endringer:

§ 266 skal lyde:

§ 266 *Hensynsløs atferd*

Den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 266 a skal lyde:

§ 266 a *Personforfølgelse*

Den som gjentatte ganger, truer, følger etter, iakttar, kontakter eller gjennom andre sammenlignbare handlinger forfølger en annen på en måte som er egnet til å fremkalle frykt eller engstelse, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. *Straff etter første punktum krever ikke at fornærmede oppfattet forfølgelsen på handlingstidspunktet.*

Ny § 266 b skal lyde:

### *§ 266 b Grov personforfølgelse*

*Grov personforfølgelse straffes med fengsel inntil 4 år. Ved vurderingen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på forfølgelsens samlede omfang og varighet, og om forfølgelsen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt for liv, helse eller sikkerhet.*

Ny § 269 skal lyde:

### *§ 269 Hemmelig fotografering*

*Den som i hemmelighet uberettiget fotograferer eller filmer noen som oppholder seg innendørs i en bolig, på et toalett, i en garderobe eller på et annet sammenlignbart sted, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.*

*Bestemmelsen rammer ikke fotografering eller filming som er forsvarlig ut fra formålet og forholdene ellers.*

## **9.2 Skadeserstatningsloven**

I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning skal § 3-3 lyde:

### *§ 3-3 (erstatning for visse personlige krenkelser m.m.)*

Bestemmelsene i §§ 3-1, 3-2 og 3-2 a gjelder tilsvarende ved erstatning for krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 222, 251, 253, 254, 257, 259, 262, 263, 266, 266 a, 267 a, 268 første ledd, 271, 282, 291, 294, 295, 296, 299, 302, 304, 312, 313, 314, 327 eller 330.